

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет географії, туризму та історії
Кафедра туризму та економіки

«Допущено до захисту»
 Завідувач кафедри
 _____ Казаков В.Л.
 « _____ » _____ 2024 р.

Реєстраційний № _____
 « _____ » _____ 2024 р.

РЕСУРСИ КРИВОРІЗЬКОГО ДІЛЯКА ОРГАНІЗАЦІЇ АКТИВНОГО ВІКЕНДУ

Кваліфікаційна робота здобувача освіти
 групи _____ ТУР-20
 (шифр групи)

першого (бакалаврського) рівня
 спеціальності 242 Туризм

Агафонова Максима Віталійовича
 Керівник д.е.н., доцент
 Романюк І.А.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS ____ Кількість балів ____

Голова ЕК _____
 (підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____
 (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Агафонов Максим Віталійович, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавав і не одержував недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомлений. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ВІДПОЧИНКУ.....	7
1.1. Туризм та підходи до його класифікації.....	7
1.2. Туристичний потенціал як базис для організації відпочинку.....	13
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРИВОРІЖЖЯ.....	20
2.1. Історичні аспекти виокремлення Криворіжжя.....	20
2.2. Характеристика туристичних ресурсів Криворіжжя для активного відпочинку.....	22
2.2.1. Природні туристичні ресурси.....	22
2.2.2. Культурно-історичні ресурси	36
2.2.3. Техногенні ресурси.....	47
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРУ АКТИВНОГО ВІКЕНДУ НА КРИВОРІЖЖІ.....	50
3.1. Аналіз пропозицій активного вікенду на Криворіжжі.....	50
3.2. Розробка та економічне обґрунтування туру на активний вікенд.....	53
3.3. Проблеми та перспективи використання туристичного потенціалу Криворіжжя для організації активного вікенду.....	57
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
ДОДАТКИ.....	67
Додаток А.....	67
Додаток Б.....	69
Додаток В.....	70
Додаток Г.....	71
Додаток Д.....	73
Додаток Е.....	74

Додаток Ж.....	75
Додаток З.....	76
Додаток К.....	78
Додаток Л.....	79
Додаток М.....	88
Додаток Н.....	82
Додаток П.....	84

ВСТУП

Актуальність. Зростаючий інтерес суспільства до активного відпочинку та здорового способу життя ставить завдання систематизації та аналізу ресурсів, які сприяють організації та реалізації активного вікенду. Ця наукова тема стає актуальною в умовах постійного пошуку оптимальних форм відпочинку, забезпечення фізичного та психологічного здоров'я суспільства.

Криворіжжя є унікальною територією, яка має значний потенціал для організації активного відпочинку. Наша місцевість має не лише природні та культурно-історичні ресурси для організації активного вікенду, а й цілу низку унікальних антропогенних об'єктів, що можуть бути ефективно використані для організації насиченого та цікавого активного вікенду.

Аналіз цих ресурсів дозволить визначити їхню роль та значення в організації активного вікенду, розробити принципи оптимального використання та інтеграції для досягнення максимального ефекту в забезпеченні якісного та насиченого відпочинку населення.

Метою дослідження є вивчення можливостей використання природних, культурно-історичних та антропогенних ресурсів Криворіжжя для організації активного вікенду.

Завдання роботи:

- визначити місце активного вікенду в структурі туристичної діяльності;
- розкрити історичні аспекти формування Криворіжжя в сучасних межах;
- вивчити ресурсний потенціал Криворіжжя для організації активного вікенду;
- проаналізувати досвід організації активного туристичного дозвілля на вікенд на Криворіжжі;

– розробити велотуристичний маршрут активного вікенду на Криворіжжі та здійснити його економічне обґрунтування.

Об'єктом дослідження є ресурси Криворіжжя.

Предметом дослідження є можливості використання ресурсів Криворіжжя для організації активного вікенду.

Методи дослідження. У науковій роботі були використані наступні методи дослідження, як: аналіз – з метою детального розглядання об'єкта дослідження; порівняння – з метою встановити схожості та відмінності між різними елементами або явищами; узагальнення – для підсумовування інформації та встановлення загальних висновків; проектування – для розробки маршруту велоподорожі; картографічний – представлення маршруту руху у програмі Google Earth; економічний метод – розрахунок бюджету дводенного велотуру.

Практичне значення дослідження полягає у розробці концепції заходу з активного туризму для усіх бажаючих у місті Кривий Ріг.

Результати наукового дослідження. При підготовці наукового дослідження брав участь у VII Міжнародній науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених «Перспективи розвитку територій: теорія і практика. Поствоєнне відновлення» (Харків, 16-17 листопада 2023 р.), а також II Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених та студентів «Трансформаційні процеси соціально-економічної системи в умовах сучасних викликів» (Переяслав, 21 листопада 2023 р.) (дод. А).

Структура роботи. Дана робота складається зі вступу, листа запевнення, 3-х розділів, висновків, списку використаних джерел, що містить 52 найменування і 13 додатків. Загальний обсяг роботи 84 сторінки.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ВІДПОЧИНКУ

1.1. Туризм та підходи до його класифікації

Сучасний туризм в Україні є важливим фактором економічного розвитку та культурного обміну. Забезпечення ресурсної підтримки цієї галузі та організація активного вікенду грають ключову роль у збільшенні привабливості країни для туристів. Однією з важливих ресурсних складових туристичного розвитку є інфраструктура. Україна має потужний потенціал у розвитку готельної та транспортної інфраструктури. Проекти, такі як реконструкція автомагістралей, дозволяють зручно та швидко дістатися до туристичних об'єктів. Ще однією ключовою складовою є розробка та підтримка туристичних маршрутів. Україна може взяти на озброєння досвід країн Європи, де популярність маршрутів призвела до зростання туризму. В Україні існують унікальні природні та культурні резервати, які можна об'єднати у привабливі туристичні маршрути [15].

Упродовж ХХ ст. туризм перетворився з форми розваг представників вищого соціального прошарку суспільства у невід'ємну сферу його життєдіяльності. Потреба людини у насиченому позитивними емоціями дозвіллі нині посідає чільне місце, одразу після фізіологічних потреб та прагнення до соціальної самореалізації.

Туризм перетворився на найдинамічніше зростаючий сектор світового господарства. У ньому зайнятий кожний десятий економічно активний мешканець розвинених країн. Ця сфера охоплює міжгалузевий сектор виробництв послуг і товарів туристичного споживання, а також близько двадцяти так званих супутніх й обслуговуючих туризм галузей економіки.

В той же час, туризм явище різнопланове та неоднозначне, яке знаходиться в полі зору різних наукових дисциплін. Відповідно, існує ціла низка підходів щодо його розгляду, а це породжує суттєві розбіжності у

ключових питаннях, що стосуються даного явища. Тож було запропоновано декілька підходів щодо виділення поняття «туризм».

Згідно Закону України «Про туризм», туризм – тимчасовий виїзд людини з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних або професійно-ділових цілях без зайняття оплачуваною діяльністю [39].

За визначенням ООН, туризм – активний відпочинок, що впливає на зміцнення здоров'я, фізичний розвиток людини, пов'язаний з її пересуванням за межами постійного місця проживання [31].

За визначенням ЮНВТО, туризм – діяльність осіб, які подорожують і перебувають у місцях, що знаходяться за межами їхнього звичайного середовища протягом періоду, що не перевищує одного року підряд, з метою відпочинку, діловими та іншими цілями [31].

До нині не створена чітка класифікація туризму. Це обумовлено перш за все тим, що практично неможливо виділити чисті види сучасного туризму.

Існує велика кількість класифікацій туризму. Ці класифікації ґрунтуються на різних визначеннях туризму та принципах його організації. Розробка чіткої класифікації видів туризму має важливе значення. Це дозволяє:

- розробити цільові та регіональні програми розвитку туризму, з урахуванням особливостей різних регіонів та національної культури;
- застосовувати диференційовані економічні нормативи для різних видів туризму;
- сприяти стійкому розвитку територій, захищаючи екосистеми та стимулюючи місцеві ремесла;
- підвищувати рівень життя населення;
- визначити роль туризму в економіці країни та розрахувати його внесок у ВВП;
- розробити ефективні системи управління туризмом та економікою в цілому.

Туризм можна класифікувати за найрізноманітнішими критеріями: за метою, способом пересування, характеру, термінам та тривалості подорожі, засобам розміщення тощо.

Види туризму різноманітні, вони залежать від ряду факторів, а саме: наявності та тривалості вільного часу, віку, статі, стану здоров'я, рівня духовного розвитку, особистих смаків людей та їх матеріального добробуту, різноманіття природи та сезонності, наявності певних засобів пересування тощо.

З огляду на це було проаналізовано найрізноманітніші класифікації видів туризму, розробкою яких займалася ціла низка вчених. Найбільшої популярності здобули напрацювання Д. І. Басюк, В.Г. Герасименко, В.Ф. Кифяк, М. П. Крачило, С. П. Кузик, М. П. Мальської, Я. Б. Олійника, А. В. Степаненка, Т. Г. Сокол, О.О. Любіцевої.

М.П. Крачило як засновник українського туризмознавства пропонує виділяти класи, форми та види туризму (дод. Б).

Залежно від цілеспрямованості та характеру туристичних потоків туризм поділяють на два великі **класи**: внутрішній (національний) та іноземний. Внутрішній туризм обслуговує здебільшого громадян своєї країни. Завдання іноземного туризму – обслуговування іноземних туристів, системи подорожей та обмінів, які здійснюються на основі міждержавних договорів з урахуванням чинних міжнародних норм [19].

Велика різноманітність видів туризму та форм його проведення зумовлює необхідність виділення **форм**, за якими зручно його класифікувати:

1. За територіальною ознакою внутрішній туризм поділяється на місцевий та дальній, а іноземний за охопленням території – на внутрішньоконтинентальний, міжконтинентальний, навколосвітній. Останнім часом велику увагу привертає розвиток прикордонного (сусідського) туризму – короткострокових міжнародних туристичних подорожей у прикордонні райони сусідньої країни [19].

2. За характером туристичного маршруту існують такі види туризму: рівнинний, гірський, водний, спелео, повітряний, космічний, змішаний.

3. Залежно від засобів пересування: пішохідний, лижний, кінний, автомобільний, велосипедний, водний (морський, річковий), підводний, автобусний, залізничний, авіаційний, мотоциклетний, гужовий, комбінований, або змішаний. У сучасних умовах популярним стає використання екзотичних видів транспорту для здійснення туристичних подорожей – канатних доріг, фунікулеру, повітряних куль, дельтапланів тощо.

4. Залежно від рівня мобільності та способу пересування туризм умовно можна поділити на активний (пішохідний, гірський, лижний, водний, велосипедний, автомобільний, мотоциклетний, спелеологічний) та пасивний (залізничний, автобусний, морський та авіаційний).

5. За характером організації подорожі: плановий (організований) – поїздки маршрутами, організованими туристичними фірмами або клубами, що зазвичай реалізуються на умовах попередньої оплати; самодіяльний (неорганізований) – спонтанні поїздки, які, як правило, організують самі туристи, без участі посередника: турфірми, клубу, секції тощо, оплата послуг в такому випадку відбувається відповідно до користування ними [29].

6. За туристичною програмою: традиційний, екзотичний та екологічний.

7. За інтенсивністю туристичних потоків туризм поділяється на постійний (відносно рівномірне відвідування туристичних районів та населених пунктів протягом року) та сезонний (відвідування в певну пору року). За ознакою сезонності виокремлюють: активний туристичний сезон, що характеризується великим потоком туристів і у більшості країн поділяється на два основні періоди: літній (з кінця травня до середини вересня – період літніх відпусток і шкільних канікул) та зимовий (з середини грудня до кінця лютого – період гірськолижного сезону, різдвяних і новорічних свят); міжсезоння (напівсезон) – кількість туристів значно менша,

ніж в активний сезон (у наших умовах – осінь і весна); не сезон ("мертвий сезон") – туристів приїжджає дуже мало або вони зовсім не приїжджають. Чітко виражений не сезон характерний для односезонних районів, які туристи відвідують лише у певну пору року. Як приклад можна назвати прибережну зону Литви, де короткий літній курортний сезон [24].

8. За рівнем доступності й соціальної значимості в житті суспільства туризм ділиться на соціальний, що має масовий характер у зв'язку з його доступністю широким колам населення, й елітарний, доступний з тих або інших причин (за ціною, за фізичним навантаженням тощо) обмеженому контингенту.

9. Залежно від кількості учасників:

– груповий (колективний) туризм – форма організації туристичної подорожі людей, об'єднаних можливістю спільної подорожі за конкретним маршрутом або з метою отримання програмного обслуговування; задоволення колективного інтересу до об'єкта відвідування. Іноді говорять про паушальний туризм – стандартизовані подорожі з попередньо визначеним і організованим комплексом послуг. За міжнародним стандартом груповою є подорож, у якій бере участь 6 і більше туристів. Групові тури, як правило, дешевші внаслідок застосування групових знижок;

– індивідуальний туризм – форма організації туристичної діяльності людини за власним планом, програмою, яка складається та реалізується в індивідуальному обслуговуванні, як правило, за вищими цінами [23].

10. За віком учасників подорожі виділяється дитячий, молодіжний туризм і туризм дорослих людей (іноді окремо характеризують так званий туризм третього віку). За іншим підходом виокремлюють такі категорії: діти, що подорожують з батьками; молодь (15-24 роки); відносно молоді туристи (25-44 роки); люди економічно активного середнього віку (45-64 років); пенсіонери (старші 64 років), чисельність яких останніми роками значно збільшується [19].

12. За принципом оплати вирізняють:

– комерційний туризм, за якого турфірма безпосередньо продає свій турпродукт споживачеві і, відповідно, отримує прибуток;

– соціальний туризм – подорожі, які субсидуються з коштів, що виділяються державою на соціальні потреби; при цьому окремим категоріям туристів із низькими доходами держава в порядку, встановленому законодавством, надає соціальні пільги. До категорії громадян, які отримують такі пільги, насамперед, належать багатодітні сім'ї, діти-сироти, вихованці дитячих будинків і шкіл-інтернатів, молодь, яка навчається і працює, пенсіонери, інваліди і малозабезпечені;

– "інсентів"-туризм – заохочувальна подорож, яку організовує і сплачує підприємство для своїх працівників за досягнення в роботі (наприклад, за збільшення загального обсягу продажу, ефективну рекламу, допомогу в навчанні персоналу тощо) [25].

13. За методом розміщення туризм ділиться на стаціонарний і рухомий. Стаціонарний туризм пов'язаний з постійним місцем розміщення туриста на весь період путівки. Рухомий туризм – це туризм, пов'язаний з подорожуванням (круїзи, тури).

14. За строками і тривалістю перебування в подорожі: короткостроковий (1-3 дні), середньої тривалості (4-7 днів), довгостроковий (понад тиждень). Окремо виділяють тури вихідного дня. І саме на даному типі турів зосереджена наша увага в даному дослідженні. За визначенням О.В. Колотухи вікенд-туризм – різновид туризму за тривалістю подорожі, коли тривалість подорожі не перевищує 3-х діб і припадає на офіційні державні свята чи календарні вихідні дні (субота, неділя) [17].

Поїздки на вікенд зазвичай насичені враженнями, оскільки туристи встигають відвідати кілька локацій і отримати максимум інформації за обмежений час. У більшості випадків вікенд-тури відбуваються у рамках внутрішнього туризму або прикордонних подорожей.

На нашу думку, вікенд-тури можна розділити на три основних великих групи:

- пізнавальні – здійснюються з метою пізнання нової інформації та отримання вражень. Як правило, стосуються відвідування культурно-історичних об'єктів;

- рекреаційні – здійснюються з метою відпочинку та оздоровлення. Основними об'єктами відвідування є туристичні комплекси, санаторії, спа-готелі тощо;

- активні – здійснюються з метою активного проведення дозвілля, з докладанням певних фізичних зусиль або ж участю різних видів активностей. Основними об'єктами відвідування є природні або антропогенні об'єкти, які придатні для організації різних видів активностей.

В більшості випадків складно виділити «чистий» напрям, так як в одному вікенд-турі можуть бути представлені елементи і активного і пізнавального або рекреаційного туру.

Мотивація, або внутрішні фактори подорожей, зумовлюють виокремлення **видів** туризму: культурно-історичний, лікувально-оздоровчий, спортивний, розважальний, діловий, релігійний, паломницький, індустріальний, конгресний, родинно-гостьовий, екологічний, сільський, фестивальний, етнічний, науковий туризм тощо.

1.2. Особливості туристичного потенціалу

Наповненість кожного туру в тому числі туру у форматі активного вікенду обумовлена наявним на тій чи іншій території туристичним потенціалом. З дослідження туристичного потенціалу територій розпочинається майже кожна наукова праця, присвячена проблемам розвитку туризму, а оцінка рівня туристичного потенціалу регіонів та їх забезпеченості туристичними ресурсами є проблемою, що чи не найбільш часто піднімається у наукових виданнях з географії, економіки, медицини та екології. Це свідчить про беззаперечну актуальність даного питання, а також, як це не парадоксально звучить, його невивченість. Принаймні, незважаючи

на велику кількість наукових розробок, досі залишається невивченим ряд важливих теоретичних та практичних питань, зокрема, немає кадастру туристичних ресурсів України та не проведена грошова їх оцінка.

На заваді цьому ряд об'єктивних чинників. По-перше, велика різноманітність видів туристичних занять, в яких задіюються різні види природних і ресурсів антропогенного походження (причому їх список постійно поповнюється з виникненням і популяризацією нових видів і способів відпочинку), спричиняє складність у виведенні інтегральної оцінки туристичного потенціалу певної території: для організації одних видів туризму вона може володіти надзвичайно потужною ресурсною базою, для інших – бути зовсім непридатною. По-друге, туристичний потенціал і основна його складова – туристичні ресурси – дуже вразливі до дії зовнішніх факторів: варто виникнути одному несприятливому чинникові (стихійне лихо, розвиток нових галузей виробництва, несумісних з існуванням рекреації, рекреаційні перевантаження на територію, соціальні заворушення абощо), як туристичний потенціал втрачається частково або й повністю. Причому, якщо йдеться про природні ресурси, то при дії несприятливих чинників їх туристична цінність втрачається значно раніше і швидше, ніж економічна. Тобто туристичний потенціал території є категорією непостійною. По-третє, ще однією властивістю туристичного потенціалу є його дискретність. Одні й ті самі площинні об'єкти (ліс, озеро, лука, населений пункт) мають неоднаковий туристичний потенціал в різних своїх частинах.

Туристський потенціал регіону – це сукупність природних, історико-культурних об'єктів і явищ, а також соціально-економічних і технологічних передумов для організації туристської діяльності на певній території [7].

Принциповим моментом у дослідженні складу сукупного туристського потенціалу регіону є розгляд його як системи. Як відомо, система – це безліч взаємодіючих елементів, що знаходяться у відносинах і зв'язках між собою і

становлять цілісне утворення [5]. Однак системний підхід до аналізу туризму і його потенціалу отримав розвиток порівняно недавно.

Туристичний потенціал території складається з трьох елементів:

- ресурси;
- інфраструктура;
- імідж.

Туристичний потенціал об'єкту або території – це сукупність належних до нього природних та створених людиною явищ, умов, можливостей та засобів, придатних до формування туристського продукту та здійснення відповідних турів, екскурсій та програм. Тобто поняття «туристичний потенціал» є значно ширшим, ніж «туристичний ресурс» [24].

Туристичний потенціал включає в себе багато компонентів, які доцільно буде поділити на такі основні групи:

- природно-кліматичні компоненти (клімат, ландшафт, екосистеми);
- культурно-історичні ресурси (культурно-історична спадщина, витвори мистецтва, археологічні цінності, традиції, етнос);
- інфраструктура;
- матеріально-технічна база.

Світовий досвід та практика економічної та соціальної політики розвинутих країн свідчать про те, що географічне положення, природно-кліматичні ресурси та пам'ятки країни стають корисними лише завдяки туризму.

Культурно-історична спадщина, що включає в себе пам'ятки історії та культури, історико-культурні території та об'єкти, які мають значення для зберігання та розвитку культурної самобутності народу, його внеску в світову цивілізацію, є важливою складовою туристського потенціалу території. Так само до цього ресурсу належать і культура, традиції та звичаї місцевого населення. І тому є дуже важливим не лише використання, але і захист цього ресурсу. Зберігання національних скарбів – це головний

пріоритет туристських адміністрацій, бо це є прямим шляхом до зростання доходів від туризму.

Інфраструктура туризму – це комплекс споруд та мереж, що забезпечують нормальний доступ туристів до туристичних ресурсів та їх належне використання в цілях туризму. І навіть найпривабливіші місця та об'єкти країни можуть бути недосяжними для широкого кола споживачів без наявності комунікацій, засобів зв'язку та транспортної досяжності до них. Власне, саме транспортна досяжність є найважливішим критерієм оцінки туристичного потенціалу території.

Матеріально-технічна база складається з багатьох елементів. Це житловий сектор (готелі, мотелі, табори для автотуристів), сектор громадського харчування (кафе, ресторани, закусочні), транспортний сектор організації подорожей (агентства, організатори екскурсій), сектор розваг, інформаційний сектор (інформаційна туристична мережа), додаткові послуги та сервісна система.

Дуже важливими факторами є людські та соціальні ресурси, тобто люди та організації, що сприяють швидкому розвитку туризму в регіоні і мають фінансовий капітал, належний рівень освіти та відповідні знання, а також системи охорони здоров'я, оточуючого середовища, власності, інтересів місцевого населення. Саме людина є основним ресурсом туризму, адже людина є частиною послуги, і всі виробничі процеси залежать від людини, яка їх надає. Тому підготовка професійних кадрів для туризму є основною задачею установ, які займаються організацією туризму на конкретній території [23].

Всі перелічені структурні компоненти тісно пов'язані між собою, і відсутність хоча б одного з них робить неможливий розвиток туризму в цілому.

Розглядаючи склад потенціалів регіону, що входять до його сукупного туристський потенціал, необхідно виділити серед них ключові. До ключових

відносяться ті з них, формування і розвиток яких здатне забезпечити стійке функціонування і розвиток туризму в регіоні.

У структурному плані туристський потенціал регіону доцільно представити як сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих потенціалів: природно-ресурсного, історико-культурного, економічного і соціального.

Природно-ресурсний потенціал сфери туризму – здатність природних систем без шкоди для себе (а, отже, і для людей) віддавати необхідну людству продукцію або робити корисну для нього роботу в рамках господарства даного історичного типу; можливості регіону з використання сукупних природних багатств в туристичній діяльності .

Історико-культурний потенціал – виражає можливості для розвитку туризму, закладені історико-культурними цінностями, що знаходяться в регіоні;

Економічний потенціал сфери туризму – це складова частина економічного (господарського) потенціалу регіону, що характеризує здатність регіону в галузі відтворення туристського продукту, т. е. потенційно придатні сили і засоби, необхідні для відтворення туристського продукту на регіональному рівні (матеріальні, природні, трудові та ін.) До складу економічного потенціалу входять:

- **Інфраструктурний потенціал** – збалансовані з вимогами виробництва туристського продукту можливості підприємств розміщення, дозвілля, харчування, транспорту та ін. щодо забезпечення необхідних умов для здійснення туристської діяльності та задоволення потреб їх персоналу та рекреантів;

- **Фінансовий потенціал** – характеризує обсяг коштів, якими регіон може розпоряджатися для здійснення туристської діяльності;

- **Інформаційний потенціал** – це сукупність організаційно-технічних та інформаційних можливостей, які забезпечують підготовку і прийняття управлінських рішень і впливають на характер (специфіку) виробництва

туристського продукту шляхом збору, заощадження, обробки та розповсюдження інформаційних ресурсів;

- *Інвестиційний потенціал* – сукупні можливості регіону щодо інвестування туристської діяльності;

- *Управлінський потенціал* – це навички та здібності керівництва всіх рівнів управління з формування, організації, створення належних умов для функціонування туристської сфери регіону [32].

Детермінанти туристично-рекреаційного потенціалу окремої території представлені в додатку В.

У зв'язку з тим, що туристський потенціал регіону є системою, можна стверджувати наступне:

1. Туристський потенціал регіону можна розглядати як сукупність відносно автономних елементів (потенціалів) з набором притаманних їм властивостей, які утворюють один з одним нескінченний ланцюг взаємозв'язків і взаємозалежностей усередині системи.

2. Кожен потенціал у складі туристичного потенціалу повинен бути об'єктом управління з боку людини.

3. Керуючий вплив з боку суб'єкта управління перетворює відповідно заданим цілям не лише певний потенціал (або потенціали), а й туристський потенціал в цілому.

4. Потенціали в рамках туристського потенціалу регіону і, відповідно, туристський потенціал в цілому, функціонують і розвиваються не тільки за властивим їм об'єктивним законам, а й по програмним установкам суспільства. Важливо, щоб між ними не було нерозв'язних протиріч.

5. Туристському потенціалу регіону притаманна ієрархічність. Яке б місце в ієрархії не обіймав потенціал, без нього неможливо планомірний розвиток туризму в регіоні. Властивість системності туризму як раз і полягає в тому, що зникнення або погіршення якості будь-якого з його потенціалів може призвести до серйозної зміни якості самої туристської системи.

6. Всі потенціали в рамках туристського потенціалу регіону здатні до декомпозиції і синтезу, до трансформації та інверсії. Так, інформаційний потенціал накопичується і синтезується в результаті людської діяльності. Корисна інформація з необхідною і достатньою (наприклад, реклама турів) може інвертуватися в надлишкову і марну, яка буде нести в собі певний потенціал загрози (відомо, що надлишок інформації негативно діє на психіку людини).

7. Потенціали в рамках сукупного туристського потенціалу регіону пов'язані між собою, тобто розвиток одного потенціалу стимулює розвиток інших.

8. Туристський потенціал регіону та його складові елементи, будучи системним утворенням, мають як природну сутність, так і штучну (антропогенне) природу. Значення співвідношення природного та антропогенного факторів у кожному з потенціалів різне, що, мабуть, і визначає необхідність розробки відповідних механізмів управління ними. Формування і використання антропогенних потенціалів не повинно порушувати природних, об'єктивно існуючих та чинних законів.

9. Кожен потенціал у рамках туристського потенціалу регіону початку містить в собі передумови до розвитку певних видів туристської діяльності [14].

РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРИВОРІЖЖЯ

2.1. Історичні аспекти виокремлення Криворіжжя

На території, яку нині обіймає Криворіжжя, протягом багатьох століть майже безроздільно господарювали кочівники. Вони залишили по собі десятки курганів, що траплялися на шляху всіх подорожніх і мандрівників. У курганах знайдено захоронення, предмети побуту енеоліту, бронзової та ранньої залізної епохи та скіфського періоду.

Попри наявність значної кількості свідчень про людську активність на берегах річок Дніпро, Базавлук та Кам'янка у давній час, говорити про існування тут якогось сталого адміністративно-політичного устрою не можна. Ця зона, яка була частиною Великого Степового кордону, лише з середини XVII ст. почала оформлятися у вигляді, сказати б, юридичних кордонів, щоб остаточно стабілізуватися наприкінці XVIII ст.

У XIV-XV ст. під впливом суспільно-політичних, соціально-економічних і соціокультурних змін, які відбувалися на українських землях під владою Великого князівства Литовського і Руського, міщани, бояри, селяни і навіть магнати відходили в степи на пониззя Дніпра для полювання, рибальства тощо. Цих людей стали називати «уходниками». Великий Луг (територія фактично співпадає із землями знищеного Каховського водосховища), незважаючи на важкі умови життя, вабив до себе уходників з Черкащини, Канівщини, Київщини, Брацлавщини. Уже на початку XVI ст. вони почали господарське освоєння цього краю. Заселення Великого Лугу (Запорожжя) напряму пов'язано з виникнення Січі. У 1593 р. після того як татари знищили фортецю на о. Томаківці і вибили зідти козацьку залого, форпост козацтва перемістився на о. Базавлук (неподалік сучасного села Грушівка). З Січчю на Базавлуці пов'язана діяльність козацьких ватажків С. Наливайка, С. Кішки, П. Сагайдачного. Остання згадка про Базавлуцьку Січ належить до 1638 р. Її залишки (руїни) ще застав сучасник Г.Л. Боплан. Після цього, джерела не фіксують тут сталих поселень. Лише у XVIII ст. тут

з'являються перші зимівники та хутори, перетворилися в майбутньому на великі поселення.

Після зруйнування російськими військами Нової Січі у 1775 р. територія Великого Лугу входить до складу Російської імперії. Традиційний устрій Вольностей Запорозьких ліквідується. Натомість запроваджувалася адміністративно-територіальна система за російським зразком.

У 1775 р. землі Інгульської паланки разом з іншими землями Нової Січі увійшли до Новоросійської губернії. Через рік у складі губернії утворюється Херсонська провінція, до якої серед інших увійшов Херсонський повіт.

80-ті роки XVIII ст. принесли нові зміни. У 1783 р. на місці Новоросійської та Азовської губерній створюється Катеринославське намісництво, в складі якого 22 січня 1784 р. сформована Катеринославська губернія з 15 повітів, зокрема й Херсонського.

Після поділів Речі Посполитої Російська імперія отримала нові землі на Правобережній Україні, які вирішили прирізати до Катеринославського намісництва. На основі об'єднання трьох повітів Катеринославського намісництва і новопридбаних земель 27 січня 1795 р. утворено Вознесенську губернію, до якої серед інших увійшов і Херсонський повіт.

8 лютого 1802 р. Новоросійська губернія була поділена на три: Катеринославську, Миколаївську, Таврійську. Херсонський повіт відійшов до Миколаївської губернії, а після її перейменування 15.05.1803 р. на Херсонську став складовою Херсонської губернії. Після цього утвердився адміністративно-територіальний поділ, який проіснував до початку XX ст.

У XVIII ст. Кривий Ріг був запорізьким поселенням у складі Інгулецької паланки Запорізької Січі. У XVIII-XIX столітті землі Криворіжжя входили до різних адміністративних утворень: південна частина входила до складу Херсонського повіту Херсонської губернії. З першої третини XIX ст. Кривий Ріг перетворено на військове поселення. У 1860 році це місто набуло статусу містечка у складі Херсонської губернії, а з 1919 року – повітового міста у складі Катеринославської губернії.

У кінці XIX ст. у місті та на його околицях виявлено поклади залізної руди. Після підтвердження значних запасів залізної руди у 1881 році засновано перший на Криворіжжі Саксаганський рудник, а у 1882 році розпочато будівництво криворізької залізниці, яка відіграла величезну роль у прискоренні розвитку промисловості регіону.

У 1923 році у складі Криворізької округи (повіту) Катеринославської губернії УСРР було уворено Криворізький, Широківський, Апостолівський та Софіївський райони. 1 серпня 1925 року Катеринославська губернія була скасована. На частині її земель у лютому 1932 року було створено Дніпропетровську область. Даний поділ проіснував майже сторіччя, допоки в незалежній Україні не відбулась адміністративно-територіальна реформа. Відповідно до постанови Верховної Ради України № 807-ІХ від 17 липня 2020 року «Про утворення та ліквідацію районів» за рахунок колишніх Криворізького, Софіївського, Широківського та Апостолівського районів, утворено Криворізький район.

До складу району увійшли такі територіальні громади:

- міські: Апостолівська, Криворізька, Зеленодольська
- селищні: Софіївська, Широківська
- сільські: Вакулівська, Глеюватська, Гречаноподівська, Грушівська, Девладівська, Карпівська, Лозуватська, Нивотрудівська, Новолатівська, Новопільська [21].

2.2. Характеристика туристичних ресурсів Криворіжжя для активного відпочинку

2.2.1. Природні туристичні ресурси

Кліматичні ресурси. На Криворіжжі сприятливі кліматичні показники для організації літнього відпочинку. Річні показники *сумарної сонячної радіації* дорівнюють 107-110 ккал/см² (або 4640 мДж/м²), *радіаційного балансу* – 46-49 ккал/см². Радіаційний фактор обумовлює усереднені

показники річного та добового ходу метеорологічних величин, перед усім, температурного режиму (особливо в літній період).

Циркуляційні процеси викликають найбільш суттєві неперіодичні зміни погоди, які перекривають і порушують вплив радіаційних і місцевих факторів. Циркуляційні фактори найбільш чітко проявляються у холодний період року, у зв'язку з послабленням потоку сонячної радіації та активізацією циклонічною діяльністю. Основними *баричними центрами*, що обумовлюють циркуляцію повітряних мас над територією Кривбасу є: ісландський мінімум, середземноморська та чорноморська баричні депресії, західний відріг сибірського максимуму (антициклону) взимку, азорський і арктичний максимуми, іранський мінімум (влітку). З кожним баричним центром пов'язане формування повітряних мас з різноякісними властивостями. Сезонні контрасти домінуючих повітряних мас достатньо значні.

Середньорічний показник *атмосферного тиску* по Кривому Розі становить – 753,7 мм. рт. ст., взимку – 788,1 мм рт. ст. У мілібарах значення атмосферного тиску по сезонам року дорівнюють: у січні – 1021, квітні – 1015, липні – 1012, жовтні – 1020.

По метеостанції Кривий Ріг (47°58' півн. ш., 33°19' схід. д), середньорічна *температура* повітря в центральній частині Криворіжжя становить +8,5°C (на півночі регіону +7,9°C, на півдні +9,0°C). Середня температура повітря у липні +22,2°C, у січні – -5,1°C. Проте за останні роки чітко фіксується потепління клімату.

Перехід температури повітря через +5°C спостерігається 2 квітня та 3 листопада (215 днів). Перехід температури повітря через +10°C відбувається в середньому 21 квітня та 11 жовтня. Кліматичне літо (період з середньодобовою температурою повітря понад +15°C) в регіоні триває понад 4 календарні місяці – 128 днів на півночі і 135 на півдні. Тривалість безморозного періоду 170 (на півночі) і 180 днів на півдні регіону.

Відносна вологість складає 72%. Максимальні значення відносної вологості повітря спостерігається взимку – 82-88%, найменша наприкінці календарного літа – 52-58%.

В середньому за рік територія регіону отримує 400-450 мм. опадів. Північні та центральні райони мають 425-450 мм, а південна частина найменше – 400-425 мм. Максимальна кількість атмосферних опадів випадає на початку літа, найбільш вологий місяць – червень. Найбільш сухі місяці – вересень і період з січня по квітень. Упродовж року атмосферні опади розподілені нерівномірно.

Орографічні ресурси. Північна частина Кривбасу (від горизонталі +100 м і вище) розташована на території Придніпровської височини, південна частина (території колишніх Широківського та Апостолівського районів) розташована на теренах Причорноморської низовини. Таким чином, основним елементом морфоструктурного рельєфу на Криворіжжі є лесово-суглинисті височинні та низовинні вододільні плато, які ускладнені різною морфоскульптурою, особливо флювіальною та суфозійною.

На вододілах часто височіють куполоподібні останці – “могили”: Червона (+147,2 м.), Товста (+133 м.), Брильова (+107,3), Плоска (105 м.), Довга (142,6 м.), Рядова (150,3 м.).

Окрім ендегенних геодинамічних процесів, природний рельєф Криворіжжя сформувався і продовжує розвиватись під дією різноманітних екзогенних процесів. Основними серед них є флювіальні (глибинна та бокова водна ерозія постійних і тимчасових водотоків, площинний змив, транспортування твердих наносів і їх акумуляція на днищах річкових долин і балок, у конусах виносу), гравітаційні (виникнення зсувів, обвалення та осипання гірських порід, формування денудаційних форм), карстові (корозія – розчинення карбонатних порід, механічна ерозія рухливою водою), суфозійні (механічне винесення підземними водами дрібної фракції геологічних відкладів – глини, піску, суглинків), еолові (розвіювання алювіальних пісків I-ї надзапальної тераси р. Інгулець).

Гідрографічні ресурси. Гідрографічна сітка Криворіжжя складається з кількох взаємопов'язаних водних геосистем, основна частина яких представлена постійними водотоками (кількома ріками і багаточисельними ручаями балок), тимчасовими водотоками балок, а також в незначній мірі – невеличкими озерами на днищах великих балок, де є струмки води та низинними болотами і заболоченими землями.

Ріки. На території Криворіжжя протікають річки, що входять до басейну Дніпра: Інгулець, з притоками – Саксагань, Зелена, Жовта, Бокова (з притокою Боковенька), Вербова (притока р. Вісунь, яка, в свою чергу, впадає в р. Інгулець), р. Базавлук з притокою Базавлучок та Кам'янка (з притокою Жовтенька). Всі ріки, окрім Інгульця, відносяться до розряду малих річок.

Інгулець. За тривалу історію краю ріка не один раз міняла свою назву. Скіфи та греки називали її “Пантікапея” – рибний шлях. В Іпатіївському літопису (1190 р.) ріку називають “Івлей”. Більшість дослідників перекладають це слово як “вартова”, “прикордонна”, тобто ріка, що є на межі давньоруських і половецьких земель. Пізніше, назва в тюркомовному варіанті перетворилася в “Інголь”. Перша згадка ріки під назвою “Інгулець” датується 1552 роком.

Територія Криворіжжя приурочена до середньої течії і басейну ріки. Свій початок бере в заболоченій балці біля с. Топила Знам'янського району Кіровоградської області і є самою нижньою правою притокою I-го порядку р. Дніпро (впадає за 46 км від його гирла). В басейні Інгулець має 126 приток – довших за 10 км, з яких 53 – притоки I-го порядку (а по відношенню до Дніпра II-го порядку). Гідрологічні спостереження на річці ведуться з 1925 року. Витоки ріки розташовані на абсолютній висоті 175 м., гирло 0,3 м. Довжина річкового басейну Інгульця – 549 км. Долина Інгульця у верхній частині вузька (1-1,5 км), русло прямолінійне. В нижній частині долина скринеподібна, терасована, місцями розширюється до 3-5 км, а русло сильно меандрує.

Саксагань (від половецького слова *Saxagan* – “сорока”) бере початок з джерела біля с. Малоолександрівка Верхньодніпровського району Дніпропетровської області. Має 28 приток зігільною довжиною 88 км. Ріка відноситься до категорії малих річок. Є притокою Дніпра II-го порядку, спочатку впадаючи в Інгулець. Витоки ріки розташовані на висоті 140 м, а гирло 31 м. Довжина басейну – 144 км, вододільної лінії – 250 км.

Русло у верхній частині пряме, в нижній звивисте, а іноді й меандрує (на улоговинноподібних ділянках). Правий берег доволі крутий, а в місцях виходів кристалічних порід – скелястий. Ширина русла ріки в середньому 5-15 м., на плесах місцями розширюється до 20-40 м. Середня глибина Саксагані становила до зарегулювання 2,0 м.

Бокова – права притока Інгульця і притока Дніпра II-го порядку. Мала ріка. Починаються поблизу с. Варварівка Долинського району Кіровоградської області на висотних відмітках 155 м, а закінчується на висоті 59 м. Долина скринеподібна. Ширина долини до 1-2 км, заплава неширока – до 0,2 км. Середня ширина русла становить 10 м, глибина до 2,7 м. У верхів'ї річище звивисте. Має одну крупну притоку – р. Боковеньку.

Боковенька – ліва притока р. Бокової та є притокою Дніпра III-го порядку. Свій початок бере теж у Долинському районі Кіровоградської області біля с. Василівка. Має скринеподібну та симетричну долину. Русло вирівнене, шириною 10-15 м і глибиною до 2,5-4,0 м (у пониззі). Основна притока – р. Очеретна (права).

Зелена – ліва притока Інгульця, притока Дніпра II-го порядку. Починається поблизу с. Добронадіївка Олександрійського району Кіровоградської області. Протікає на півночі Криворіжжя. Мала ріка, що відбивається й на низці морфометричних характеристик – ширина долини 1,5 км, є заплава, ширина русла – 10 м.

Жовта – ліва притока Інгульця, притока Дніпра II-го порядку. Свій початок бере біля с. Михайлівки Олександрійського району Кіровоградської області. Відмітки русла поблизу с. Ганнівка +85 м. Річці притаманні

багаточисельні меандри. Долина скринеподібна, шириною до 2,5 км. Похил ріки 1,6 м/км. Заплава широка, місцями до 0,4-0,6 км, влітку густо заростає очеретом.

Вербова – невелика ріка, є лівою притокою р. Вісунь I-го, р. Інгулець II-го та р. Дніпро III-го порядку. Починається поблизу с. Іванівка Криворізького району. Непересихаюче русло має лише на протязі нижніх 19 км. Русло замулене, нешироке – до 8-10 м. Ширина долини в нижній течії до 2 км.

Базавлук (застар. Бузулук) – права притока Дніпра (впадає в колишнє Каховське водосховище). Базавлук бере початок на південний схід від села Козодуб. Протікає переважно з півночі на південь (частково на південний захід) і впадає в Дніпро за 199 км від гирла, на схід від села Грушівка.

Довжина – 157 км, площа басейну – 4200 км². Є кілька версій походження цього найменування. Деякі дослідники виводять назву від тюркських *bazuk, *buzuk (тур. bozuk), що означає "зіпсований". Назва утворилася за допомогою тюркського форманта -luk. Слово утворено від тюркського *buzaw (башк. бизау, тат. бозау, каз. бұзау, тур. buzağı) – теля, *liq – приналежності до чогось. За іншою версією слово утворено від тюркського *buz (башк. боз, тат. боз, каз. муз, тур. buz, турк. buz) – лід.

Долина трапецієподібна, шириною до 2 км. Русло звивисте, правий берег на всьому протязі крутий, лівий – у нижній течії пологий. Ширина русла 8-10 м, глибина до 1,5 м. Ухил річки 1,3 м/км. Протікає в основному густонаселеним розораним степом, але є місця з високими скелястими берегами. У посушливі роки іноді пересихає і перемерзає. Воду частково використовують для зрошення. Побудовано Шолоховське водосховище. Висота витоку – 150 м над рівнем моря. Має 6 основних приток, з них найбільші: Кам'янка (права, 88 км), Солона (ліва, 56 км), Базавлучок (правий, 24 км).

Базавлучок – права притока Базавлука (басейн Дніпра). Починається в селі Терноватка, тече в загальному південному напрямку. У Базавлук

(Шолоховське водосховище) впадає за 44 км від гирла в районі села Слов'янка в колишньому Апостолівському районі. Русло слабозвивисте, у верхів'ї часто пересихає. Довжина 24 км, площа водозбірного басейну 178 км². Ухил річки – 3 м/км. Свою назву отримала від річки Базавлук.

Кам'янка – мала ріка, що є правою притокою р. Базавлук I-го, та р. Дніпро – II-го порядку. Початок бере біля с. Милорадівка Криничанського району Дніпропетровської області, на абсолютній висоті 120 м. Приймає невелику притоку – р. Жовтеньку, яка тече на схід від Кривбасу. Ширина долини непостійна – від 2 до 0,5 км, в місцях виходів на поверхню кристалічних порід – граніту. У зв'язку з останнім поруч із с. Токівське (Апостолівський район) утворилися пороги висотою до 1 м, які шістьма лініями перетинають неглибоке русло ріки. За морфологією долина переважно скринеподібна.

Жовтенька – ліва притока Кам'янки. Витік розташований біля села Петрове (колишнього Софіївського району). Річка Жовтенька має жовтуватий, особливо після злив, колір води. Це зумовлено глинистим руслом річки. Довжина річки становить 42 км. Площа водозбірного басейну – 293 км². Ухил – 1,5 м/км. Долина річки трапецієподібна, шириною 1,5 км. Заплава має ширину, в середньому, 100 м. Русло помірно звивисте, шириною до 10 м. Річка є зоною відпочинку місцевого населення, але поступово заростає, замулюється і міліє. У верхній течії річка частково зарегульована ставками. Використовується на сільськогосподарські потреби.

Водосховища. Великою трагедією для Криворіжжя стало зруйнування Каховської греблі, що спровокувало знищення Каховського водосховища, яке було одним з найбільших в країні.

Основними водосховищами Криворіжжя на цей час є:

Карачунівське водосховище – найбільше за розмірами. Перша черга Карачунівського водосховища вступила до ладу в 1932-1938 рр., розширене до сучасних меж у 1954-1958 рр. Площа водосховища 26,9 км², повний об'єм 308,5 млн. м³, у тому числі корисний об'єм 288,5 млн. м³. Довжина

водосховища 35 км, протяжність берегової лінії 43 км, середня глибина 6,88 м, максимальна глибина – 19,1 м, середня ширина 1,28 км, максимальна ширина – 3 км. У 80-х рр. ХХ ст. водами водосховища зрошувалися землі на площі 6 тис. га. Водами водосховища затоплені нижні частини річкових долин Бокової та Боковеньки (приток Інгульця). Води Карачунівського водосховища придатні для пиття, зрошення, промислового та побутового споживання, ведення рибного господарства.

На р. Саксагань збудовано 3 водосховища (згори униз по течії) – Макортівське, Кресівське і Саксаганське.

Макортівське водосховище створене у 1958 р. Має площу 13,3 км², довжину 57 км, незначну ширину – до 0,35 км. Пересічна глибина становить 4,35 м, максимальна – 32,5 м. Повний об'єм водоймища 57,9 млн. м³. Знаходиться на межах Криворізького регіону, але води частково використовуються криворіжцями в рекреаційних (рибальських) цілях.

Кресівське водосховище збудоване в межах м. Кривого Рогу в 1948 р. Площа водоймища 2,1 км², повний об'єм 10,2 млн. м³, середня глибина 1,8 м.

Саксаганське – найнижче за течією ріки, створене у 1952 році. Знаходиться в меандрі ріки – так званому Галковському Куту. Площа водоймища 1,5 км², повний об'єм 2,6 млн. м³. Призначення водосховища – накопичення річкової води задля подальшого переведення її через шлюзи вхідного порталу у Саксаганський підземний дериваційний тунель. Вхідний портал розташовується поблизу міського управління Державтоінспекції.

Води усіх саксаганських водосховищ призначені виключно для технічних цілей, хоча на їх берегах і розвинуті рекреаційні об'єкти – лісопарки, пляжі, профілакторії. Води також йдуть на зрошення дач та інших сільськогосподарських угідь, розвинуте рибальство.

На сході центральної частини Криворіжжя у балках Тарановій і Чебанці (басейн р. Кам'янки) у 1961 р. споруджене водосховище Південне, призначене для накопичення дніпровської води, яка подається до нього по каналу Дніпро-Кривий Ріг і призначена для питних і побутових цілей,

зрошення сільськогосподарських угідь (на площі близько 2 тис. га) і розведення промислових порід риб. Площа водосховища 12,1 км², повний об'єм 57,3 млн. м³ (корисний об'єм 26,5 млн. м³). Глибини водосховища: середня – 5,1 м, максимальна – 26,0 м. Довжина водоймища 18,7 км, середня ширина 0,6 км, максимальна до 1,15 км (Русинов, Сіренко, 1993). У південно-східному куту регіону, поблизу м. Зеленодольська, знаходиться ставок-охолоджувач Криворізької електростанції (КРЕС-2). Споруджене у природній суфозійній западині – поді Зелена долина з об'ємом 53,0 млн. м³. Використовується для технічних цілей, риборозведення, відпочинку людей.

Красінське водосховище – розташоване поблизу села Красівське. Водосховище утворене в одному з верхів'їв балки Широкої, що відноситься до басейну р. Кам'янка. Водойма слугує однією з ланок транспортування очищених стічних вод з Центральної станції аерації м. Кривий Ріг в Кам'янку, через яку вони потрапляють до Базавлука, й далі, до колишнього Каховського водосховища. Споруджено 1962 року в одному з відрогів балки Широкої. Обсяг води – 52 млн м³, площа водного дзеркала – 1360 га, прибережна захисна смуга – 50 м. Води водосховища використовуються також для зрошення.

Златоустівське водосховище №2. Розташоване поблизу села Златоустівка. Обсяг води становить 10 млн.м³, площа водного дзеркала 136 га, прибережна захисна зона 50 м.

Шолоховське водосховище – водосховище на річці Базавлук, в межах Криворізького та Нікопольського районів. Дамба розташована біля північно-західної околиці села Шолохове. Споруджене у 1959 році. Водосховище сезонного регулювання стоку. Довжина 17,2 км, пересічна ширина 0,8 км, максимальна – 2 км. Площа водного дзеркала 13,5 км². Пересічна глибина 7 м, максимальна – 26 м, повний об'єм води 97 млн м³ (корисний 92 млн м³). Протяжність берегової лінії 49 км. Береги подекуди круті, кам'яні, порослі чагарником. Влітку спостерігається «цвітіння» води. Водосховище помірно заростає. Вода забруднюється органічними речовинами, нафтопродуктами,

сполуками азоту. Водяться тюлька, щука, плітка, в'язь, краснопірка, лящ та інші. Вода використовується для зрошування, технічного і питного водопостачання. Вздовж берегів водосховища – зони відпочинку.

Ставки. Інформація про ставки Криворіжжя систематизовано в додатку Г.

Природно-заповідний фонд. На території Криворіжжя достатня кількість об'єктів ПЗФ (дод. Д), однак лише декілька з них можуть використовуватись для організації активного відпочинку.

Визначною туристичною пам'яткою регіону є Токівський водоспад – водоспад (каскад водоспадів) на річці Кам'янці (гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення за назвою «Водоспад на річці Кам'янка») (дод. Е.1).

Загальна висота водоспаду – бл. 6 м. Протяжність водоспаду – близько 30 метрів. Він утворився на виступах червоного граніту. Розташований біля Токівського гранітного кар'єру. Водоспад розташований у нижній течії річки Кам'янки, при проходженні її вод через Токівський масив.

Водоспад є чудовим місцем відпочинку жителів та гостей району.

Невеликі пороги і водоспади утворені з порфіробластових гранітів, обабіч розташована геологічна пам'ятка природи «Мальовничий каньйон на річці Кам'янці в Токівських гранітах». Разом вони утворюють мальовничий пейзаж.

Ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Балка Північна Червона», що розташована на території північно-західної околиці міста Кривого Рогу.

Площа балки становить 54,3 га, довжина 36 км. У балці на денну поверхню виходять породи продуктивної залізорудної товщі палеопротерозойського віку, відслонюються сланцеві та залізисті горизонти, які утворюють невеликі за розмірами розрізнені скельні виходи на обох схилах. Трапляються також брили імпаکتитів та відслонення пісковиків зі скам'янілими рештками рослин. Існує версія спеціалістів, що 360–400 млн

років тому в районі сучасних Тернів впав метеорит і утворив кратер, на місці якого тепер розташована балка Північна Червона (дод. Е. 2).

Вперше ця територія була взята під охорону як геологічний заказник місцевого значення в 1974 році. Систематичне вивчення рослинного світу балки було розпочате ще в 1972 році науковцями Криворізького відділення Донецького ботанічного саду. У 1983 році територію балки площею 28,3 га оголошено ландшафтним заказником загальнодержавного значення. А в 1988 році заповідна територія збільшилася ще на 26 га [38].

Багате тут рослинне різноманіття. По днищу балки протікає струмок, а по схилах трапляються різні види рослинності. Тут і степові, і лісові чагарники, лугова рослинність і прибережно-водна, різнотравно-ковилово-типчаківі степи та рослинність кам'янистих відслонень. Усього на території балки трапляється 360 видів вищих рослин. Серед них 46 видів охоронних, з яких 8 видів занесені до Червоної книги України, а 28 – охороняються в області.

Багато видів птахів. Наприклад, болотяний лунь, срібляста чайка, звичайний мартин, жайворонок польовий, ластівки – сільська та міська, жовта та біла плиски, соловейко східний, сорока, одуд тощо. У струмках є ропухи. У заростях чагарників чотирисмуговий полоз та полоза жовточеревного, плазуни, занесені до Червоної книги України. Звичайними мешканцями балки є зайці.

Поруч із балкою розташовані об'єкти індустріальної спадщини старої Катеринінської залізниці, провальні лійки, штучний сосновий ліс, старий залізорудний кар'єр та ін.

Під час екскурсії відвідувачі можуть ознайомитись з геологічною будовою Кривбасу, доторкнутися до скель, які складаються з залізистих кварцитів, побачити ділянки цілинного степу. Також доречним стане огляд залишків високого насипу Саксаганської гілки Катеринінської залізниці (1894 рік) з тунелем шляхопроводу, устої та опорні бики старого залізничного мосту через балку (народна назва «Червоний міст»), полазити

по штучному скеледромі на одному з цих биків, який облаштували тут криворізькі альпіністи. У екскурсантів буде можливість побачити глибоке провалля, залишки старої шати «Допоміжна», побачити рудничні відвали та велетенський відвал Першотравневого кар'єру ПАТ Північний ГЗК, дробильну фабрику №4 цього підприємства.

Скелі МОДРу (після декомунізації Орлине гніздо) – геологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення. Скелі розташовані у Центрально-Міському районі Кривого Рогу, на житломасиві МОДР. Статус пам'ятки природи 14 жовтня 1975 року.

Площа пам'ятки – 62 га. Являє собою групу скель на схилі долини р. Інгульця, які є фрагментом розрізу Криворізько-Кременчуцької провінції Українського кристалічного щита. До території пам'ятки відносяться природні відслонення правого і лівого берегів річки Інгулець разом зі штучними оголеннями порід у затоплених дореволюційних залізрудних кар'єрах і в прорізі шосейної дороги (від вул. Свято-Миколаївської до вул. Прорізної), що з'єднує старий центр міста із селищем колишнього рудника імені МОДРу. Загальна площа скельних виходів та природних зон навколо скель цієї групи – близько 500 га [42].

На лівому березі Інгульця, починаючи від затопленого кар'єру біля колишнього профілакторію «Каскад» до повороту річки біля селища Весела Дача, ці оголення постають розрізненими великими і дрібними скелями і «гривками» завдовжки від 6 до 200 м і заввишки від 2 до 27 м. На правому березі Інгульця таких скель і «гривок» значно менше. Найбільша з них – скеля «Орлине гніздо» – розташована у селищі Нижня Антонівка (неподалік від автобусної зупинки «Цегельний завод»). Її довжина 25 м, а висота змінюється від 1 до 28 м. На північний захід від «Орлиного гнізда» корінні породи виходять на денну поверхню у вигляді окремих «гривок», найчастіше покритих осипом.

Персональну назву має також ще одна скеля – «Мала Орлинка» (або інакше «Мале Орлине гніздо»). Це пласка, майже вертикальна стінка, що

знаходиться в центральній частині лівобережних оголень, неподалік невеличкого гроту.

Вік верхньої вікової межі порід, визнаний як 2050 млн. років. Абсолютна висота – 50 м.

Завдяки особливостям рельєфу: виступам, інтервалам, їхній кількості та висоті окремих скель, спортсмени Кривого Рогу стали активно використовувати це місце для розвитку скелелазіння ще в 1950-60 роках. Уже в 1970 роках на скелях МОДРу стали проводитися повноцінні професійні змагання міжнародного рівня. Природний об'єкт і в наші дні користується популярністю серед альпіністів. Найчастіше спортсменів можна зустріти на скелях у теплу пору року, особливо у вихідні дні. Скелі обладнані точками для страховки. Є можливість варіювати підйоми, залежно від рівня підготовки скелелазя.

Ландшафтний заказник «Візирка». До таких відвалів на Криворіжжі належать два відвали кар'єру Візирка-північна колишнього рудоуправління «Інгулець», Західний та Східний відвал кар'єру Візирка-південна колишнього рудоуправління «Інгулець» (дод. Е.3). На території даного гірничопромислової ландшафтної геосистеми у 2001 році за ініціативи керівництва Інгулецького ГЗК та Дніпропетровського університету проблем природокористування та екології НАН України було утворено ландшафтний заказник «Візирка», який є найбільшим ландшафтним заказником на Криворіжжі. Його територія становить понад 121 га. Розташований на відпрацьованих землях, основна частина яких це гірничопромислові ландшафти: затоплені кар'єри, відвали, дренажні комунікації. Нині утворюється штучний гірсько-озерний ландшафт із вторинною екосистемою. Відвали становлять 42 га, водне дзеркало 8 га. У заказнику збереглися залишки зональної степової рослинності з частково непорушеними чорноземами (до 20,6 га). У перспективі до складу ввійдуть відвали кар'єрів № 1, 3 Інгулецького ГЗК із площею 107 і 141,1 га. Нині заповідник занесений в список Геологічної спадщини України [34].

Геологічна пам'ятка природи «Сланцеві скелі». Розташована на правому березі р. Саксагань, там де вона робить великий і глибокий вигин між шахтами «Північна» та «Артем-1» колишнього рудоуправління ім. Кірова. Площа 4 га, довжина 250 м, рік заповідання – 1972. Охороняються виходи вуглистих (аспідних) сланців саксаганської серії докембрійського віку (2,6 млрд. років) (дод. Е.4).

На місці пам'ятки у ХІХ ст. велись розробки сланців відкритим (два невеликі кар'єри та відвали) і підземним способами. З тих часів залишилась одна штольня, три штольні з часом зникли. Під час повеней на річці Саксагань штольні затоплювались рікою. Активний видобуток розпочався за наказом князя Потьомкіна. Сланець вивозився до Миколаєва та Херсона. На початку 1870-х рр. поштовх видобутку сланцю дав Олександр Миколайович Поль.

Над скелями в дореволюційний час розташовувалась альтанка панів Галковських.

Скельні породи являють собою різновиди сланців і амфіболітів. Виходи порід представлені четвертим сланцевим горизонтом середньої свити. Цей горизонт складений кварц-серицит-хлоритовими, кварц-графіт-серицитовими та іншими сланцями з прошарками безрудних роговиків.

Сланці зеленувато-темно-сірого і чорного кольору (чому і називаються аспідними), щільні, сланцевої текстури. Всі породи розбиті тріщинами у різних напрямках. Сланці легко розколюються на пластини, з чим і пов'язана їх назва – покрівельні. Вся сланцева порода на поверхні слабо вивітрена, місцями пофарбована гідроокисами заліза буро- або жовтувато-бурого кольору. На південному заході від цього відслонення, вздовж правого берега безперервно простежуються у вигляді скельних виступів висотою до 15 м четвертий залізистий, четвертий сланцевий, третій залізистий, третій сланцевий, другий залізистий і другий сланцевий горизонти криворізької серії [20].

Є об'єктом спортивного, пізнавального та екологічного туризму, скелелазіння.

2.2.2. Культурно-історичні ресурси

Культурно-історичні пам'ятки відіграють допоміжне значення при організації активного вікенду. Так як є додатковими атракціями на маршрутах подорожей. Криворіжжя доволі багате археологічними, архітектурними та монументальними об'єктами.

На території регіону на сьогодні відомі залишки восьми поселень та 316 курганних насипів різних епох, з яких найвідоміші «Федорівка», «Могила вечірня», поселення «Соколівка», «Могила Налетіна», «Ярущана могила», «Могила Товста», «Ляхова могила» (дод. Ж. 1), «Святилище», «Могила Златоустенька» «Марусина могила». У курганах знайдено захоронення, предмети побуту енеоліту, бронзової та ранньої залізної епохи та скіфського періоду.

На території Апостолівського району знайдено і досі знаходять велику кількість половецьких баб. Біля села Усть-Кам'янка археологами було знайдено та досліджено кургани Сарматського часу. В Апостолівському районі відкрито слов'янське поселення, житла якого були глинобитними, а всередині їх містилися печі-кам'янки. Тут же знайдені зернотертки. Відкриті слов'янські поселення не мають укріплень.

Поблизу м. Апостолове досліджено кілька курганів доби бронзи (III- I тис. до н.е.).

На козацькому кладовищі в с. Шестірня збереглося понад 100 надгробних хрестів, що височіють над могилами козаків, які проживали в селі (дод. Ж. 2). Перші поховання датовані XVIII сторіччям. Поряд із ним знайдені залишки однієї з найстаріших релігійних споруд на півдні Дніпропетровщини – церкви Різдва Пресвятої Богородиці. У 1991 році під

час археологічних розкопок, які проводили криворізькі археологи, були знайдені печери, що вели від церкви до козацького кладовища.

Під час розкопок в смт. Миколаївка, які проводили археологи Дніпропетровського національного університету та обласного центру охорони історико-культурних цінностей, було знайдено поховання засновника цього селища та сіл Андріївка, Забережжя, Радевичеве – козака Сіромахи. Унікальність поховання знахідки полягає в тому, що фактично, вперше на території України було знайдено поховання козацького старшини в дерев'яному склепі. Надгробок мав розміри 2х3м., до 1м заввишки, і вінчав цю споруду залізний кований хрест висотою 1,5 м. Далі лежав 2 метровий кам'яний хрест незвичайної краси і чудової обробки, який був пошкоджений під час розкопок [11].

Згодом, у 2005 році, козацького старшину Івана Сіромаху перепоховано на південній околиці смт. Широкого. Місце над дорогою, що веде до Великої могили з кам'яним хрестом вибрано не випадково. Ця дорога – давній поштовий тракт, що пролягає до козацького села Шестірня, з його козацьким кладовищем.

У місті Кривий Ріг найбільш знаковою археологічною пам'яткою є історико-архітектурний комплекс у парку ім. Федора Мершавцева, який створений співробітниками Криворізького історико-краєзнавчого музею у 1980-х роках (дод. Ж. 3). Експозиція починається від святилища «Вісімка», яке символізує згорнутого у формі цифри «вісім» змія, що символізує силу хаосу. По центру даної фігури стоїть дерев'яний ідол – бог Індра, котрий порубав змія на частини і тим самим дав виток життю, відродивши його з хаосу. Наступним об'єктом показу є гробниця, із ледве помітним зображенням вохрою ялинок. Датована приблизно серединою XVI ст. до н. е. Гробницю перенесено з кургану №5, що розташований неподалік від с. Зелений Гай Криворізького району. Далі йде так званий «кромлех», тобто древнє святилище обсерваторного типу, яке слугувало для відліку днів сонцестоянь і рівнодень. Споруда датована III тис. до н. е. і знайдена в районі

с. Валове Криворізького району. За святилищем можна спостерігати поодинокі стоячі камені, які колись відображали різні фігури і малюнки, що з часом нівелювались і стали майже непомітними. Камені автентичні, датовані III тис. до н. е. і знайдені у курганах «Довга» та «Ремонтирська могила» [20].

У дореволюційний час більша частина сучасного Кривого Рогу і навколишніх сіл була розділена на безліч приватних земельних ділянок і належала різним господарям. На берегах Інгульця і Саксагані поміщиками зводилися цілі садиби – окремі поселення, що склалися з комплексу житлових і господарських будівель, поруч з якими створювалися красиві парки.

Кожна садиба – це не просто набір будівель та земельних ділянок, але і справжній арт-проект, створений природою та рукою людини. Запавні сади, витончені арки та альтанки, розташовані в красивих парках, створювали атмосферу спокою і розкоші.

Проте після революційних подій 1917 року більшість власників залишили свої маєтки на території сучасного Кривого Рогу. Частина з будівель зазнала розграбування і знищення, що призводило до сумної картини, яку можна спостерігати там, де ще залишилися якісь згадки про ці сторінки з життя минулого.

Деякі маєтки, які не були знищені чи розібрані до кінця, збереглися до наших днів. Проте таких пам'яток залишилося дуже мало й з кожним роком їх стан погіршується.

На березі річки Саксагань у північній частині міста збереглися деякі об'єкти маєтку Харіна (дод. 3.1). Точна дата виникнення маєтку є невідомою. Проте є інформація, що у 1907-1910 роках цей комплекс перебував у своєму повному розвитку, а його закладення належить до початку 90-х років XIX століття. Маєток створили в закруті річки Саксагань на доходи, які надходили від залізної копальні, що також належала Харіну.

На території маєтку зберіглася двоповерхова будівля колишнього водяного млина, який належав до маєтку «Ново-Павлівка». Колись потужності цього млина вистачало на обслуговування не тільки маєтку, а й на навколишні села. Другий об'єкт, що знаходиться неподалік млина – кінний завод. Харін був великим поціновувачем світу тварин, про що свідчать історичні згадки. Так у його маєтку був кінний завод із розведення племінних коней із великим манежем.

Кам'яну кладку будівлі, при відвідуванні цих місцин, просто неможливо не помітити. А в центрі й по наш час знаходиться манеж. За часів Харіна тут виводили племінних коней. Місцеві ж жителі кажуть, що за часів Другої світової війни, в стінах стайні колись облаштували концтабір [46].

Наступна локація – це склад Яницького. У Південній частині Криворіжжя є згадки про минуле маєтку поміщика Яницького Л. К. Проте до наших днів збереглися лише руїни складу. Відомо, що ця пам'ятка міста побудована у далекому 1895 року. Наразі від будівлі залишилися лише хлипкі стіни, які не мають й згадки про колишню історію цього приміщення й господарів.

Також у Кривому Розі зберігся один із кам'яних льохів колишнього маєтку Сергія Колачевського, який був криворізьким поміщиком і рудопромисловцем кінця XIX – початку XX століття. Відомо, що для будівництва цієї споруди у ті часи використовували червону цеглу і дикий камінь (граніт) з берегів Саксагані.

Не дивлячись на те, що більшість маєтків майже не збереглися, у Кривому Розі залишився вцілілий будинок родини Добровольських (дод. 3.2). Він побудований у далекому 1846 році в Інгулецькому районі міста. Це житловий будинок садибного типу, притаманний степовій зоні України. У 1995 році його взяли на облік. Наразі це приміщення школи [46].

В центрі смт. Широке височіє будівля з унікальною архітектурою в стилі модерн, збудована у 1912 році на кошти «Широківського Кредитного Товариства». Споруджувалася вона за ініціативою Широківського дворянина

П. Лобановського «Для задоволення народних потреб нашого селянства...» Збудована була для театральних вистав, кінематографу, читання просвітницьких лекцій.

Тут розпочинав свою історію Широківський народний театр. З роками змінювалося призначення цього будинку, але архітектура залишилася в переважній більшості без змін. Нині в ньому розміщене приміщення «Приватбанку».

В Шестірні цікавість краєзнавців привертають ще декілька об'єктів: будівля земської початкової школи та церковно-приходської школи. Вони являються пам'ятниками місцевої архітектури XIX століття, зараз вони знаходяться в напівзруйнованому стані [37].

Серед архітектурних будівель окреме місце займають культові споруди. Деякі з них збереглися, а деякі були відбудовані та нині формують архітектурне обличчя міста

Православна Свято-Миколаївська церква. Стара церква в архівах значиться з 1761 року і стояла на місці сучасного пам'ятнику Миколаю Чудотворцю. До 1863 року була дерев'яною. Розібрана у 1933 році. Церква була головною в місті. Нова церква розмістилася у перебудованій залі колишнього кінотеатру. Освячений новий храм у 2003 році. Має дзвіницю. Ліворуч простягається вул. Калініченко (дореволюційна назва – Церковна), де знаходиться споруда старого і сучасного управління Криворізької єпархії УПЦ [20].

Православний Спасо-Преображенський собор із дзвіницею та поклінним хрестом. Місце під собор висвячене в 1989 році. Собор має дев'ять куполів, його висота становить 43 м. З 1996 року собор є кафедральним – головним в Криворізько-Нікопольській єпархії Української Православної Церкви. У 2005 році збудована 48-метрова дзвіниця. У соборі багато святинь – чудотворні ікони Турковицької ікони Божої Матері та ікона Іоанна Воїна, також багато ікон з мощами Святих – Георгія Победоносця, Миколая Чудотворця, мучениці Варвари, блаженної Матрони Московської та

ін. У 2013 році поруч відкрито новий пам'ятник – священомученикам єпископу Порфірію і архієпископу Онуфрію, які керували єпархією у буремні богоборчеські 1920-ті роки і були страчені за віру. Пам'ятник встановлений з нагоди 1025-річчя хрещення Русі [20].

Георгіївська дзвіниця. Її будівництво було розпочато у травні 2008 року, закінчено у жовтні 2009 року. Висота восьмигранної (в плані) дзвіниці 51 метр. Фундамент будівлі розташований на 120 палях, забитих на 14-метрову глибину. Дзвіниця складається з п'яти ярусів. На 35-метровій відмітці розміщені 9 дзвонів загальною вагою близько 3,5 т. Вище, на висоті 37 м, збудований оглядовий майданчик. Увінчує дзвіницю маківка (висота 7,1 м) та хрест (дод. 3.3).

Фундамент церкви Різдва Пресвятої Богородиці в селі Шестірня. Це була одна із перших кам'яних споруд на півдні Дніпропетровської області. В 1991 році під час археологічних розкопок, які проводили Криворізькі археологи, були знайдені печери, що вели від церкви до козацького кладовища [26].

Свято-Успенська церква в с. Андріївка збудована в 1792 р. коштами місцевого населення. Зберегла свій первинний вигляд і сьогодні вражає величавою красою, архітектурними формами.

Композиція будови в своїй основі має традиційний план у вигляді грецького (козацького) хреста, п'ять бань і типові для нашої місцевості фасади. Дзвіниця зблокована з основною спорудою, розміщена над над текстом.

Стіни церкви зведені з місцевого (гадають він добувався в Архангельському родовищі Херсонської губернії) білого каменю, хорошої одноманітної структури. Зовнішня поверхня стін, карнизів, пілястр, капітелів складена з каменів правильної форми, що мають однакову висоту в кожному ряді. Немає жодних нерівностей чи впадин. Складається враження, що споруда не зведена, а висічена з однієї велетенської скелі. До складу зовнішнього декору крім згадуваних вище елементів слід віднести рельєфні

кам'яні хрести. Вони висічені на кожній пілястрі біля зведення стін і дивують своєю красою і точністю [37].

Храм Святої Євдокії – старовинна церква в селі Явдотівка, до якої на богослужіння з'їжджалися мешканці навколишніх сіл. Будівництво церкви розпочалось приблизно в 1887 році. Церкву будували на пагорбі трішки віддалік від села, місце вибрав Ткач Іван. Він її будував сам та і говорять що у стіни замурував гроші. Під церквою був побудований склеп зі східної сторони, туди можна було заходити. Спочатку церкву було освячено та названо на честь Іоанна Богослова. А вже після відбудови, за проханням жителів села, храм був освячений на честь Святої Євдокії [38].

«Бейс Штерн Шульман» – синагога у Кривому Розі, одна з найбільших синагог у Європі, побудованих після Другої світової війни (розрахована на 1200 вірян). Урочисте відкриття синагоги відбулося 29 серпня 2010 року. Синагога споруджена у Центрально-Міському районі на місці колишнього «Будинку зібрань», який радянська влада зруйнувала 1932 року. Будівництво фінансували ізраїльтяни Вадиа (Натан) Маратович Шульман і Лев Леваєв (дод. 3.4). У храмі працює бібліотека, аудіоколекція та Музей культури єврейського народу та історії Голокосту «Музей Михаїла Мармера», а на території синагоги 2013 року відкрито пам'ятник жертвам Голокосту на Криворіжжі [4]. «Бейс Штерн Шульман» названа на честь дідуся одного зі спонсорів.

Історія існування Римсько-католицької церкви у м. Кривому Розі пов'язана з розвитком гірничо-металургійної промисловості, оскільки перші віряни-католики – це інженерно-технічний персонал з Польщі, Бельгії та Німеччини, які приїхали розвивати промисловість у місті. Активно спільнота парафіян католицької віри зростала в 1990-х роках, що обумовило те, що в 2000 році розпочалось будівництво Костел Успіння Пресвятої Діви Марії.

Проект розробила спілка архітекторів «Палладіум» з м. Познані (Польща), під керівництвом архітектора Альфонса Купки. Фінансування надавали Ватикан та іноземні фундації. Костел збудовно неподалік міського

вокзалу, біля перетину з вулицею Башкирською, він вирізняється з садибною забудови навколишніх вулиць. Костел просторий у будові, із виразною дзвіницею. Дах плавно перетікає у чотири люкарни з обох сторін, над входом замість вітражу розташований круглий барельєф, який є частиною аркової прибудови, котра трохи нижча, ніж власне храм. 15 серпня 2001 року отець-єпископ Леон Дубравський вмурував наріжний камінь з гробу святого Апостола Петра з м. Риму. Поруч було збудовано монастирі Місіонерів Облатів і Сестер Назаретанок та катехетично-соціальні приміщення. У листопаді 2006 року комплекс церкви було відкрито для прочан [18].

Найбільш знаковими в туристичному контексті *монументальними об'єктами* Криворіжжя є Човникова станція та Квітковий годинник, які є візитівками Кривого Рогу.

Човникова станція. Зведена в архітектурному стилі сталінського ампіру у травні 1957 року. Розташована на місці злиття старого русла р. Саксагань та р. Інгулець (дод. К.1). Човникова станція є місцем відвідування молодят під час весільних прогулянок містом. Міст через колишнє русло р. Саксагань неофіційно так і зветься – «Міст закоханих». Над павільйоном станції працювали архітектор Василь Суманєєв і скульптор Леонід Пержа. Ліпленням займалися Анатолій Ярошенко та В'ячеслав Чиж [20].

Квітковий годинник. Один з найбільших у світі квіткових годинників (дод. К.2). Будівництво цього унікального об'єкту було виконано всього за три місяці і велося в рамках програми соціального партнерства з промисловими підприємствами Кривого Рогу. Годинник був запущений 22 серпня 2011 р.

Діаметр циферблату 22 метри, довжиною хвилиної стрілки 13 метрів. Циферблат годинника представляє собою бетонне коло, яке складається з 12 секторів, де висаджено 22 тис. квітів шести видів. Хід стрілки забезпечує годинниковий механізм, розташований під спорудою. Удень кожна година супроводжується мелодійним дзвоном, а вночі годинник підсвічується. В

основі композиції годинника на темно-зеленому полі розташовано герб міста Кривий Ріг, площину годинника покрито квітковими насадженнями.

У павільйоні під квітковим годинником розташована 3D-відеогалерея, що є філією міського історико-краєзнавчого музею. По колу самого павільйону за склом розміщені стенди з фотографіями, експонатами та інформацією про кожен район міста. Також на окремій площі представлені фотографії старого містечка Кривий Ріг та фотогалерея найпривабливіших проектів розвитку міста у майбутньому. У самій відеогалереї демонструються у 2D та 3D форматі фільми про Кривий Ріг (українською та англійською мовами), його історію та сучасний розвиток. На стінах під штучним освітленням демонструються фотографії найбільш видатних об'єктів міста. Видаються спеціальні окуляри. Відвідування відеогалереї триває близько 40 хвилин. Розмір групи 20-22 особи [20].

Пам'ятник «Козак Кривий Ріг». Встановлений у 2011 році. Одна з найпопулярніших новостворених пам'яток міста (дод. К. 3). Пам'ятник присвячений запорізькому козаку Рогу – особі, що за легендою, у 60-70 роки XVII століття обирався кошовим отаманом Запорізької Січі. На схилі літ хоробрий козак Ріг побудував для себе оселю саме на тому місці, де Інгулець зливається із Саксаганню. А оскільки в боях позбувся він правого ока, прозвали його в народі «кривим». Йшли роки, навколо хати козака почали з'являтися інші оселі. Згодом тут виросло поселення під назвою – Кривий Ріг. Скульптурна композиція висвітлює ту мить, коли козак Ріг зійшов з коня на кручах степової річки Саксагань у тому місці, де вона впадає в Інгулець. Пам'ятник відлито у бронзі та встановлено на постаменті, зробленому із брили криворізького природного каменю. Висота пам'ятника разом із постаментом 5,3 м. Автор пам'ятника заслужений художник України, почесний громадянин міста Кривого Рогу, скульптор Олександр Васякін [20].

У 2016 році в Тернівському та Металургійному районах, першими в Україні, встановлені пам'ятники на честь бійців, які загинули під час виконання військового обов'язку на сході країни.

Активно пам'ятники встановлювали у 2018 році. Їх авторами став член Національної спілки художників України – криворізький скульптор Володимир Токар. Так, 7 квітня на свято Благовіщення Діви Марії, у Покровському районі відбулося відкриття пам'ятника «Увічнення пам'яті Явлення святого Покрова Божої Матері». Бронзова скульптура висотою 4 м стала своєрідним символом Покровського району. Постамент двокольоровий, на якому світлий конус направлений до землі як символ сходження благодатного променя на вірян, що сподіваються на захист Божої Матері. Оригінальна композиція витримана у традиціях іконописної пластики на базі великого іконографічного матеріалу і канонічних зображень «Покрови».

До Дня міста в травні 2018 року було відкрито пам'ятник Петру Калнишевському на однойменній вулиці. Саме його деякі краєзнавці вважають засновником міста.

27 вересня на честь 1030-ї річниці Хрещення Русі-України було встановлено пам'ятник Великому князю київському Володимирі Святославовичу (дод. К. 4). споруджено на площі Олександра Поля в Саксаганському районі. Створений у Кривому Розі пам'ятник легендарному князю – найвищий не тільки в Україні, але й в Європі. Його загальна висота – 22 м. Це на 1,6 метра вище відомої київської скульптури Володимиру Великому. Створив пам'ятник архітектор Володимир Токар.

У квітні 2016 року стало відомо, що в Кривому Розі, на місці знесеного пам'ятника Леніну, місцеві музейники виявили залишки старої церкви.

За словами істориків, на цьому місці колись стояв перший кам'яний храм Кривого Рогу, збудований у XIX столітті на честь Святого Миколи Чудотворця. Йому передувала дерев'яна церква, а тій – ще одна, теж дерев'яна. Зі встановленням радянської влади споруда була демонтована, від неї лишився тільки фундамент.

У вересні того ж року, на цьому місці було відкрито історико-меморіальний парк. Його прикрашає 4-метрова скульптура Святителя

Миколая – його ім'я носив перший у місті кам'яний храм, який був тут понад сто років тому.

Окрім того, археологи завершили розкопки підмурків храму: щоб жителі бачили, якими вони були, їх закрили спеціальним скляним ковпаком, виставивши у своєрідній вітрині знахідки, що мають історичну цінність, – монети, предмети церковного вжитку.

Площа навколо колишнього храму облаштована лавочками, повністю освітлюється в нічний час, незабаром тут мають запустити світлодіодний фонтан. Планують, що парк стане частиною більшого проекту – історико-архітектурного ансамблю, до якого увійдуть сквер, школа мистецтв, розкопки старовинної церкви [49].

Козацька криниця – це місце в Широкому пов'язане за легендою з битвою під Жовтими Водами. Трохи вище СПТУ №82 є криниця в якій козаки святили зброю, йдучи на бій, саме біля криниці була перша церква, тоді ще зимівника. Була вона дерев'яною і як всі козацькі церкви – Покровською. Запорізькі козаки вважали Покрову своєю заступницею. Ця церква будувалась на народні кошти, розміри її були скромними. Вона мала лише один купол. Над нею не височіла дзвіниця. Стояла вона окремо поруч з церквою. В церкві було четверо великих та двоє малих дверей, 8 великих та 16 малих вікон з ажурними ґратами. Ось що написано в «Хронологіко-історичному описі церков єпархій херсонської і таврійської губерній», виданого в Одесі 1848 року: «Село Широкое , церковь Покровская, деревянная, Бобринського узда. Когда основана, не известно, но освячена действительно 1792 года, ее тепер уже нет, а существует вместе одной другая, каменная, построенная в 1833 году». 27 липня 1997 року на місці старої аптеки було заплановано збудувати храм. У 2005 році відбулася Хресна хода, було освячено місце та закладено перший камінь [27].

Пам'ятний знак на честь Базавлуцької Січі у с. Грушівка (дод. К. 5), козацький пам'ятник (дод. К. 6), пам'ятник П. Калнишевському (дод. К. 7) та пам'ятний знак на місці поховання скіфського воїна з мечем (дод. К. 8).

2.2.3. Техногенні туристичні ресурси

Аналіз антропогенних ландшафтів як ландшафтів створених людиною на Криворіжжі показує, що найбільш розповсюдженою групою ландшафтів все ж таки є сільськогосподарські. Вони займають 61,2% площі регіону. За ними стоять селитебні – 13,1%, промислові – 11,5%, водогосподарські – 8,1%, лісгосподарські – 3,5%, транспортні – 2,0%.

Безпосередньо в межах м. Кривого Рогу ці цифри змінюються так: селитебні – 34,1%, промислові – 31,9%, водогосподарські – 4,1%, лісгосподарські – 3,5%, транспортні – 15,0%, сільськогосподарські – 3,0%, інші – 91,6% [12].

Загалом на порівняно невеликій території Криворіжжя (431 км²) сформувалися найрізноманітніші групи гірничопромислових ландшафтів. Це дозволяє Кривбас розглядати як найкращий полігон для вивчення гірничопромислових ландшафтів, реорганізації сталої природоохоронної політики, розвитку екологічних мереж на базі новостворених антропогенних ландшафтів [13]. Також наявність спектру різноманітних ландшафтів є потужним ресурсом для організації активних вікендів.

Загальна площа гірничопромислових ландшафтів Кривбасу становить 18,1 тис. га. З них площадна структура гірничопромислових ландшафтів виглядає наступним чином:

- площа кар'єрів становить понад 4,2 тис. га;
- площа відвалів – 7,0 тис. га;
- площа екстрактивних ландшафтів (шламосховищ) – 6,5 тис. га;
- площа шахтних провалів і зон зрушення – 3,4 тис. га.

Наведені цифри постійно змінюються, через невпинне продовження та розростання гірничодобувних робіт та відвалоутворення [13].

Хоча кар'єри Кривого Рогу і приваблюють численних відвідувачів, однак відвідують їх поки лише з пізнавальною метою, тоді як на інших

формах техногенного рельєфу можливе впровадження різноманітних активностей.

Відвали використовуються не лише як оглядові майданчики з панорамою міста – найбільш відвідувані екскурсантами Бурщицький (дод. Л. 1) та Петровський відвали, а й місця для теренкуру, скандинавської ходьби, трейлових забігів, відпрацювання техніки руху схилами для альпіністів тощо.

Провальні ландшафти Кривого Рогу – це унікальні явища, які виникли внаслідок обвалення стель верхніх підземних горизонтів шахт до глибини 100–600 метрів (провальні лійки глибиною до 150 м, провальні колодязі глибиною до 250 м, тераси і зсуви, скелясті стінки з крутизною, подібною до справжніх гір). Частина проваль зайнята невеликими, але привабливими озерами. В стінках деяких проваль розкриті підземні штреки та підземні горизонти старих шахт віком понад 60 років. Найкраще провалля збереглися у північній частині Кривого Рогу – поблизу шахт «Тернівська», «Козацька» (дод. Л. 2), ім. Колачевського. Провалля шахт Кривого Рогу є унікальними в Європі, тому мають для розвитку індустріального туризму особливе значення [14]. Екстремали його використовують для спелестологічного туризму.

Спелестологічні об'єкти – підземні порожнини штучного походження, що нині не використовуються за прямим призначенням. Подібні об'єкти є основою для розвитку екстремального туризму. Такий вид туризму на Криворіжжі передбачає відвідування штучних порожнин, які виникли внаслідок промислових розробок переважно залізних руд. В межах міста та у найближчих околицях розміщено 34 спелестологічні об'єкти: 12 відкритих стволів шахт, три штреки, 11 штолень, дві підземні виробки, один квершлаг, два провальні колодязі, три гезенки висхідних виробок [14].

Туристичний потенціал мають і такі форми техногенних ландшафтів, як затоплені озерами колишні кар'єри глибиною понад 10 м. Ці озера виникли без втручання з боку людини. Перше озеро в Пастуховських

кар'єрах утворилося ще у 1908 році та існує й донині. У межах міста утворилося 22 кар'єрних озера, які зосереджені переважно у південній частині (дод. Л.3). Криворізькі озера є унікальними за своїми природними ознаками, зокрема мають високу прозорість води (коливається від 0,5 до 5 м, що є унікальним показником навіть для природних водойм України. Затоплені кар'єри Кривого Рогу – потенційні місця для організації рекреаційної діяльності [35]. Тут може практикуватись дайвінг, катання на байдарках, SUP-дошках тощо.

Перспективним для використання в активному туризмі є Криворізький Гранд-каньйон – техногенне утворення, що виникло в результаті відсіпання відвалів Південним гірничозбагачувальним комбінатом висотою до 150 м обабіч русла ріки Інгулець (дод. Л.4). Долина рівнинної річки штучно була перетворена в справжній гірський каньйон. Довжина каньйону становить 2,2 км, глибина 150 м, ширина по днищу 200 м. Аналогів такому утворенню немає в Європі [8].

Техногенні туристичні ресурси Криворіжжя сприятливі для організації вікенд-турів активного та екстремального спрямування.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРУ АКТИВНОГО ВІКЕНДУ НА КРИВОРІЖЖІ

3.1. Аналіз пропозицій активного вікенду на Криворіжжі

До видів активного туризму, що були апробовані на території Криворіжжя належать:

Велотуризм. З 2016 року у місті було започатковано велотрейл «Залізна сотня», який за своєю масштабністю посідає другу сходинку серед масових велозаходів України. Даний івент ініційовано громадською організацією Ukrainian Bike Family. У 2019 році зафіксовано найбільшу кількість учасників (653 особи), вперше кількість учасників з інших міст перевищила кількість місцевих спортсменів, а також вперше захід відвідали гості сусідніх європейських держав. Даний захід передбачає не лише досягнення спортивних результатів учасниками, а й отримання естетичного задоволення від навколишніх ландшафтів. Маршрут велотрейлу проходить через унікальну місцевість промислової спадщини Кривого Рогу, заказник «Балка Північна-Червона», Краматорський лісовий масив, та Карачунівський лісовий масив, повз працюючі та закинуті кар'єри, поряд з кольоровими пагорбами відвалів, вздовж долини ріки Інгулець, та її техногенних каньйонів. Має довжину 100 км. Додатковий маршрут для новачків IRON 55 довжиною 55 км. Категорія «Залізна спроба» частково пролягає місцями індустриальної спадщини Кривого Рогу і є скороченою версією основного маршруту. Біля половини маршруту проходить долиною річки Інгулець, вздовж Карачунівського водосховища та через Карачунівський лісовий масив [5].

Окрім цього, у місті також активно в довоєнний період проводились велоекскурсії індустриальними ландшафтами, зокрема, до Кочубеївських штолень, парку ім. Федора Мершавцева та території неподалік центру міста,

Бурщицького відвалу, скель МОДРу, Глеюватського кар'єру, Криворізького Гранд-каньону, тощо.

Трейлові забіги. На Криворіжжі можна організовувати трейлові забіги різної складності та довжини, що дає можливість залучати до участі бігунів різного рівня фізичної підготовки. У Кривому Розі є громадська організація, яка займається та організовує трейлові забіги у місті – це Kryvbas Stone Trails League (KSTL). Ця організація пропонує декілька різних трас, а саме три траси, це: «White Stones Trail», «Black Stones Trail», «Red Stones Trail».

Траса «White Stones Trail» проходить мальовничими місцями долини річки Інгулець, уздовж затопленого гранітного кар'єру, тінистими стежками Карачунівського лісового масиву зі спусками в балки на березі Карачунівського водосховища, через улюблену криворіжцями рекреаційну місцину – «Білі камені». Трейл має різні дистанції: 46, 23, 11,7, 4,6 і 2,3 км.

Другий трейловий марафон лінійки «Kryvbas Stones Trail» – марафон «Black Stones Trail». Забіг стартує на піщаному пляжі ландшафтного заказника «Візирка», створеного в 2001 році на відпрацьованих землях. Основна його частина – гірничопромислові ландшафти: 3 затоплені кар'єри, відвали, дренажні комунікації. Нині тут утворений штучний гірсько-озерний ландшафт із вторинною екосистемою. Також бігунів чекають піщані ділянки Широківського соснового лісу, а також підйом на верхню точку відвалів Інгулецького кар'єра, з приголомшливими видами і пейзажами.

«Red Stones Trail» став першим повноцінним марафоном, що проходить через рукотворні гори Кривого Рогу – відвали розкритих і порожніх порід. Учасників чекає дуже різноманітна траса. Цей маршрут є найбільш індустріальним та привабливим для гостей міста, він пролягає вздовж діючих залізничних кар'єрів, червоними автомобільними дорогами промислового значення, хребтами відвалів пустих порід, які все частіше називають "криворізькими горами", з висоти яких відкривається краєвид на діючу індустрію міста та величні копирі шахт – «криворізькі хмарочоси».

Спелестологія – дослідження штучних підземних порожнин. На Криворіжжі здійснюється активний видобуток залізної руди, внаслідок чого тут сформувалася розгалужена система спелетологічних об'єктів, а саме штольні, стволи закинутих шахт, квершлагги шахт, штреки шахт, гезенки шахт, підземні виробки (камери), провальні колодязі. За оцінками В.Л. Казакова на Криворіжжі існує 27 потенційних об'єктів, які можуть використовуватися для спелеотуризму [12]. Щоправда, поки дані об'єкти в основному приваблюють туристів-екстремалів.

Скелелазіння. Для даного туристичного напрямку у місті використовуються як природні локації (скелі МОДРу), так і штучні утворення – борти затопленого Карачунівського гранітного кар'єру, а також індустріальні споруди. Зокрема, в балці Північна Червона розташовані залишки мостів Катерининської залізної дороги, які були побудовані ще в XIX-XX століттях, що додає цьому місцю історичної цінності. Громадська організація під назвою "Скелелазни Кривого Рогу", облаштували кам'яні опори у балці від пункт скелелазіння, а також роуп-джампінгу, для того щоб любителі екстриму мали змогу займатися улюбленому справою.

Водний туризм. Дайвінг – це вид спорту або розваги, який полягає у зануренні під воду з застосуванням спеціального обладнання, такого як балон з повітрям (або іншим дихальним газом), маски, плавальні ласты та гідрокостюми. У Кривому Розі наявна практика організації занурень до затоплених кар'єрів. Найкращий потенціал для таких занурень мають затоплені Карачунівський та Кресівський гранітні кар'єри, глибина затопленої частини яких перевищує 30 метрів. Дно кар'єрів покрите різними матеріалами, такими як пісок, гравій та камені, а також має різноманітне підводне життя. Задля того, щоб кар'єри зробити більш привабливими для дайверів в них часто затоплюють різноманітні пам'ятники або техніку. Дану практику можна впровадити і в Кривому Розі [36].

Також затоплені кар'єри використовують як локації для підготовки до сплавів на байдарках та катамаранах. Тут також проводяться катання на Sur-дошках.

Кінний туризм. До повномасштабного вторгнення у місті було декілька кінних клубів, які надавали послуги з оренди коней та уроків їзди для початківців. Усі вони переважно знаходились на околицях міста.

Катання на квадроциклах. На Криворіжжі функціонує клуб активного відпочинку "Динаміт", який надає можливість покататися на квадроциклах. Усі маршрути проходять далеко від населених пунктів і доріг загального користування. Клуб пропонує маршрути, що проходять через типові криворізькі ландшафти, що відрізняються своєю неповторністю та красою, зокрема вздовж річки Саксагань, відвалу Біла Гора та затопленого Кресівського гранітного кар'єру.

Отже, потенціал Криворіжжя є доволі значним для організації активного вікенду.

3.2. Розробка та економічне обґрунтування туру на активний вікенд

Проаналізувавши ресурсний потенціал Криворіжжя для організації активного вікенду, було вирішено розробити велотур цікавими пам'ятками Криворіжжя та прилеглих територій. Процес розробки туру ґрунтувався на аналізі ресурсу території, доступності обраних об'єктів для відвідування та можливості проїзду територією на велосипеді. Проаналізувавши сторінку у фейсбуці, присвячену велоподорожам Кривим Рогом [22] (дод. М), було виявлено, що до війни у місті практикувалось 14 веломаршрутів, однак всі вони були одноденні. Тому було вирішено розробити дводенний велотур, якому не було аналогів раніше. Маршрут не складний, розрахований на широкий загал клієнтів та не передбачає спеціальних вмінь, окрім вміння водити велосипед.

Для під'їзду на стартову точку маршруту доцільно користатись електричкою, яка рухається за маршрутом 6466-6465 Тимкове – П'ятихатки. За домовленістю із групою збір можна зробити або на станції Рокувала, або 54 км. При цьому велосипедистам зручно дібратись до стартової точки маршруту, підсівши в цю ж електричку на станціях Кривий Ріг, Кривий Ріг-Головний, Мудрьона, Шмакове, Вечірній Кут. Вартість переїзду залізницею не включена до загальної калькуляції туру.

Після прибуття на стартову точку, група виїздить на маршрут. Картосхема маршруту представлена в додатку. Маршрут починається із відвідування Коломійвського затопленого гранітного кар'єру.

Далі група рухається до парку Веселі Терни колишньої економії М. Харіна. Закладався парк наприкінці XIX ст. у двох великих вигинах ріки Саксагань. Наразі площа парку становить 17,2 га, а за часів Харіна було 32 га. Парк складається із двох частин – нової (північної) і старої (південної). Від селища головна алея веде до залишків вхідних воріт у парк. Це основна й найгарніша частина парку, де ростуть гаї з верб, беріз, дубів і тополь, кленів і сосни, різноманітних чагарників, черемхи та горобини. Південна частина парку – дрімучий листяний ліс. У парку існувала розгалужена система доріжок, човниковий причал, мости через ріку, місця для відпочинку, центральна сцена, декоративна альтанка. У дещо занедбаному стані парк зберігся й донині. Є зразком рідкісних збережених рекреаційних об'єктів у промисловому криворізькому краї [20].

Далі рухаємось до Балки Північна Червона, там за попередньої домовленості із представниками ГО «Скелелазы Кривого Рогу» можна отримати майстер-клас зі скелелазіння та спробувати свої сили в цій активності. Для скелелазіння в балці використовуються опори колишнього мосту Катерининської залізниці.

На території балки організуємо туристичний обід (за запитом його можна організувати за допомогою кайтерингової організації).

Далі рухаємось оглянути провальні зони поблизу шахти С. Колачевського, утворені 13 червня 2010 року. Після цього оглядаємо ще одні унікальні провалля, розташовані поблизу шахти «Козацька».

Потім рухаємось до Чорного озера. Таку назву даний водний об'єкт отримав із-за кольору води. Озеро утворилось в провальній воронці на місці довоєнної шахти «Північна». За консистенцією вода подібна до тієї, яка тече з крану.

На ночівлю група їде до ставка, який розташований поблизу села Глеюватка. Вечерю та сніданок готує керівник групи самостійно.

Зранку наш маршрут проходить обабіч хвостосховища Центрального ГЗК, яке було закладене у 1961 році. Його площа 1706 га, периметр 16 км. Збудоване хвостосховище на місці балки Лозуватка, яка майже повністю знищена. Тіло хвостосховища складається з хвостів – відходів збагачення залізистих магнетитових кварцитів. Хвости збагачення подаються за допомогою гідротранспорту (трубопроводами). Окрім пульпи до хвостосховища також скидають дренажну воду з Глеюватського кар'єру комбінату. З 2001 року здійснюється повторне збагачення накопичених пісків до 7000 тис. тон з вмістом заліза до 7,5%.

Далі рухаємось до селища Авангард, яке є анклавом Центрально-Міського району Кривого Рогу. Селище закладене на початку 1950-х років під час будівництва житла для працівників Криворізького силікатного заводу. У найкращі часи мешкало близько 2 тис. осіб. Селище складається з 4-х вулиць, дитячого садка №160, школи (гімназія №104), палацу культури, скверу, стадіону. На в'їзді стоїть скульптура українки з караваем.

Селище збудоване на правому схилі балки Велика Лозуватка. На околицях селища розташовані невеликі глиняні кар'єри колишнього силікатного заводу. На березі одного зі ставків в балці функціонує приватна база відпочинку «Авангард», з розвинутою рекреаційною інфраструктурою та пляжем. Північна околиця селища впирається у високий і видовищний відвал №1 Центрального ГЗК.

Далі їдемо до кемпінгової зони відпочинку на березі Карачунівського водосховища, яка називається «Старий Пором». На території цього кемпінгу знаходиться все необхідне для комфортного відпочинку: мангали, бесідки, туалети, роздягальні, контейнери для роздільного сортування сміття. На території кемпінгу розташовані невеликі кіоски, де можна придбати воду, морозиво та інші необхідні товари. Тут можна орендувати квадроцикли, катамарани та водні скутери.

Останньою точкою маршруту є унікальний авіаційний парк літаків, розташований на території Криворізького коледжу Національного авіаційного університету. Він був створений на основі авіаційно-технічної бази, де до кінця 1970-х років знаходився старий міський аеропорт. У парку літаків можна ознайомитись із безліччю крилатих машин, серед яких є два унікальні експонати: реактивний пасажирський літак Ту-154, бортовий номер 81131, що брав участь у зйомках першого радянського фільму-катастрофи «Екіпаж», далекомагістральний авіалайнер Ту-114, якого у світі збереглося лише 3 екземпляри, а всього було побудовано лише 31 екземпляр.

Окрім них представлені Ту-134, Як-42, Ан-24, Ан-12, Ан-26, Як-40 (два літаки), Мі-8 (два гелікоптери), Ту-114 (всього було побудовано 31 екземпляр).

Відвідавши екскурсію до Парку літаків, учасники роблять спільне фото і їдуть додому за зручним для кожного маршрутом.

Розробку даного туру та його просування на ринок здійснює туристична фірма, яка зареєстрована як ФОП 3 групи, що відображається на податках, які вона сплачує. Загалом всі витрати, заплановані під час подорожі представлені в табличках в додатку Н. Сумарна вартість групової велоподорожі у форматі активного вікенду за нашими розрахунками склала 17110,8 грн., з розрахунку на 1 особу 950,6 грн. Сума, яку отримано, цілком прийнятна для людей з різним рівнем доходу. В той же час, можна варіювати харчування та розміщення туристів відповідно до їх побажань.

Маршрут руху представлено на карті в додатку П. За два дні учасники веломаршруту активного вікенду проїхали 56 км (перший день – 31 км, другий – 25 км). Під час туру групу супроводжує гід, а також ремонтник, які отримують за свої послуги заробітну платню.

3.3. Проблеми та перспективи використання туристичного потенціалу Криворіжжя для організації активного вікенду

Кривий Ріг, хоча і відомий своєю промисловою спадщиною, має значний потенціал для організації активного туристичного відпочинку. Однак, на заваді успішному залученню туристів можна виділити низку чинників, зокрема:

Низька обізнаність про туристичні можливості: багато людей не знають про туристичні атракції Криворіжжя, оскільки регіон відомий перш за все як індустріальна територія; відсутність достатньої маркетингової підтримки та просування туристичних можливостей міста на національному та міжнародному рівнях.

Незадовільний стан інфраструктури: обмежена кількість готелів та закладів громадського харчування, що відповідають високим стандартам якості; недостатня розвиненість транспортної інфраструктури, що ускладнює доступ до туристичних об'єктів.

Екологічні проблеми: забруднення повітря та води через індустріальну діяльність, що може відлякувати туристів, особливо тих, хто прагне екологічно чистого відпочинку; однотиповість зелених зон і природних парків у місті.

Недостатнє фінансування та підтримка з боку держави: відсутність державних програм, спрямованих на розвиток туристичної індустрії в регіоні; мала кількість інвестицій у розвиток туристичної інфраструктури.

Кадрові проблеми: брак кваліфікованих спеціалістів у сфері туризму, зокрема гідів та організаторів активного туризму, деякі з фахівців активного дозвілля задіяні або в ЗСУ або у волонтерській діяльності.

Прифронтове положення регіону: Криворіжжя знаходиться в профронтовій зоні, південно-східна його частина через річку Дніпро контактує з окупованою територією України. В регіоні часто лунають сирени та трапляються обстріли. Все це нині не сприяє розвитку туристичної діяльності, однак сподіваємось, має тимчасовий характер.

При організації активного вікенду важливо враховувати потреби та інтереси різних категорій туристів. Зокрема, розвиток еко-туризму може стати перевагою для природних резерватів та національних парків. Україна, яка володіє різноманітною природою, може привертати туристів, які цінують екологічні аспекти та бажають активно проводити свій відпочинок.

Ресурсна підтримка сучасного туризму в Україні та організація активного вікенду вимагають комплексного підходу та спільних зусиль влади, бізнесу та громадськості. Врахування унікальних можливостей країни та розробка ефективних стратегій сприятимуть розвитку туризму та збільшенню привабливості України для гостей з усього світу [40]. Для ефективної реалізації зазначених ініціатив, важливо враховувати інноваційні технології та маркетингові стратегії. Використання цифрових платформ для просування туристичних атракцій, розробка мобільних додатків для навігації та інформаційної підтримки туристів може значно полегшити їхню подорож та зробити враження від відпочинку більш насиченим.

Запровадження програм підтримки місцевих підприємств та ініціатив в галузі туризму може зробити цей сектор більш конкурентоспроможним. Наприклад, фінансова підтримка для малих готелів, ресторанів та туристичних агентств сприяє розвитку інфраструктури на регіональному рівні. Ще однією важливою складовою є вивчення та аналіз попиту та побажань туристів. Врахування їхніх потреб дозволяє адаптувати та розширювати туристичні послуги. Наприклад, якщо є попит на екологічно

чистий відпочинок, розвиток еко-готелів та турів до природних заповідників може бути особливо вдалим напрямком. Крім того, важливо стимулювати місцеве населення брати активну участь у розвитку туризму. Об'єднання громадськості навколо ідеї збереження та популяризації свого регіону може призвести до створення унікальних туристичних продуктів та подій. Наприклад, фестивалі місцевої культури, ремесел та гастрономічні виставки можуть стати не лише джерелом гордості для місцевих мешканців, але й додатковим стимулом для туристів відвідати регіон. Можливості для взаємодії туристів із місцевими жителями підсилять аутентичність та неповторність туристичного досвіду [1].

Криворіжжя, що має специфічну історію, культуру та техногенні краси, може стати перспективним регіоном для організації активних вікендів. Це станеться за умови, якщо регіон вдало використає свій потенціал та прийме комплексні заходи щодо ресурсної підтримки сучасного туризму та організації активного вікенду. Сполучаючи природні багатства, культурну спадщину та інноваційний підхід, Кривий Ріг може стати новим туристичним магнітом України.

ВИСНОВКИ

Дослідивши ресурси Криворіжжя для організації активного вікенду було встановлено:

Туризм – тимчасовий виїзд людини з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних або професійно-ділових цілях без зайняття оплачуваною діяльністю. Виділяють класи, форми та види туризму. Залежно від цілеспрямованості та характеру туристичних потоків туризм поділяють на два великі класи: внутрішній (національний) та іноземний. Форми туризму розрізняють за характером туристичного маршруту, залежно від засобів та способів пересування, за характером організації подорожі, за кількістю учасників, їх віком та тривалістю тощо. Види туризму поділяють за мотивами подорожі.

Вікенд-туризм – різновид туризму за тривалістю подорожі, коли тривалість подорожі не перевищує 3-х діб і припадає на офіційні державні свята чи календарні вихідні дні (субота, неділя). Поїздки на вікенд зазвичай насичені враженнями, оскільки туристи встигають відвідати кілька локацій і отримати максимум інформації за обмежений час. У більшості випадків вікенд-тури відбуваються у рамках внутрішнього туризму або прикордонних подорожей. Вікенд-тури можна розділити на три основних великих групи: пізнавальні; рекреаційні та активні.

Основою для організації процесу відпочинку є туристичний потенціал території, який базується на її туристичних ресурсах.

На території, яку нині обіймає Криворіжжя, протягом багатьох століть майже безроздільно господарювали кочівники. Осілий спосіб життя тут укорінюється лише з XVIII сторіччя, за рахунок утворення козацьких зимівників. Активний розвиток регіону пов'язаний з відкриттям покладів залізної руди. В своїх сучасних обрисах Криворіжжя сформувалось у 2020 році.

Основними ресурсами для організації активного вікенду на Криворіжжі є природні (річки, водосховища, об'єкти природно-заповідного фонду) пам'ятки та техногенні об'єкти (провальні зони, відвали, затоплені кар'єри, штучні каньйони). Культурно-історичні пам'ятки, представлені археологічними, архітектурними та монументальними об'єктами, відіграють допоміжне значення при організації активного вікенду.

До повномасштабного вторгнення на Криворіжжі активно розвивались велотуризм, трейлові забіги, спелестологія, скелелазіння, кінний спорт, катання на квадрациклах, дайвінг та катання на різних плавзасобах.

Проаналізувавши програми велоеккурсій, які практикувались у місті, було вирішено розробити дводенний велотур територією Криворіжжя, розрахований на широкий загал відвідувачів. Ключовими об'єктами відвідування в даному турі пропонуються: Коломоївський карер, парк Веселі Терни та залишки маєтку Харіна, ландшафтний заказник Балка Північна Червона, провальні зони, хвостосховище Центрального ГЗК, селище Авангард, Парк літаків.

Розробку даного туру та його просування на ринок здійснює туристична фірма, яка зареєстрована як ФОП 3 групи, що відображається на податках, які вона сплачує. Сумарна вартість групової велоподорожі у форматі активного вікенду за нашими розрахунками склала 17110,8 грн., з розрахунку на 1 особу 950,6 грн. Отримана сума цілком прийнятна для людей з різним рівнем доходу. Сума може варіюватись за умови зміни харчування та розміщення туристів відповідно до їх побажань.

Криворіжжя має значний потенціал для розвитку активного відпочинку у форматі вікедів, однак нині є низка гальмівних чинників: низька обізнаність про туристичні можливості регіону, незадовільний стан інфраструктури; екологічні проблеми; недостатнє фінансування та підтримка з боку держави; кадрові проблеми; прифронтове положення регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агафоном М.В., Романюк І.А. Ресурсна підтримка сучасного туризму та організація активного вікенду // Перспективи розвитку територій: теорія і практика. поствоєнне відновлення: матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, Харків, 16-17 листопада 2023 р. / Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2023 – С. 490-492.
2. Апостолівський район. <http://surl.li/traze>
3. Апостолівський район. Частина 1. Історія від початку часів до кінця XIX ст. URL: https://www.dnipro.lib.dp.ua/Apostolivsky_rayon_I
4. Бейс Штерн Шульман. URL: <http://surl.li/tthej>
5. Веломарафон «Залізна Сотня». URL: <https://vsiprobihy.org/race/1940>
6. Географічні дослідження Кривбасу. Фізична географія, економічна і соціальна географія, геоекологія, історична географія, викладання географії: Матеріали кафедральних науково-дослідних тем. Випуск 1-5. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2007. – С. 27-36.
7. Гук Н.А. Підходи до класифікації туризму. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/guk3.htm
8. Діюча індустрія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://krt.dp.ua/>
9. Енциклопедія Криворіжжя / [Бухтіяров В.П., Балалкін В. Г., Прокопчук О.І. та ін.; під ред. В.П. Бухтіярова. – Кривий Ріг «ЯВВА», 2005.
10. Історична енциклопедія Криворіжжя: В 2-х т. / [ред. кол.: О.О. Мельник (відп. ред.) та ін.] – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2007. – 604 с.
11. Історична спадщина Карпівської громади. 2021. URL: <https://karpivka.otg.dp.gov.ua/novini-ta-podiyi/novini/istorichna-spadshchina-karpivskoyi-gromadi>

12. Казаков В.Л. Антропогенні ландшафти Кривбасу // Різноманіття ландшафтних комплексів України та шляхи їх раціонального використання і збереження: методологічні і прикладні аспекти. Зб. наук. праць наук. конф. – Київ, 2000. – с. 41-46.

13. Казаков В.Л. На шляху до повного вивчення гірничопромислових ландшафтів Кривбасу // Теоретичні, регіональні, прикладні напрями розвитку антропогенної географії та геології: матер. III міжнар. наук. конфер. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2011. – с. 35-47.

14. Казаков В.Л. Системний підхід до розвитку індустріального туризму (на прикладі Кривого Рогу) // Збалансований розвиток туристичних регіонів: національний і світовий досвід: зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 25-26 квітня 2013 р.) – Львів: Ліга-Прес, 2013. – С. 218-220.

15. Квятко Т. М., Мандич О. В., Сєвідова І. О., Бабко Н. М., Романюк І. А., Вітковський Ю. П., Микитась А. В. Маркетингові дослідження: навч. посібник. Харків: ХНТУСГ, 2020. 163 с.

16. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: навч. посіб. Чернівці : Книги XXI, 2003. 300 с.

17. Колотуха О.В. Вікенд-туризм // Спортивний туризм та активна рекреація: географія, систематизація, практика (словник-довідник). URL : <https://geohub.org.ua/node/804>

18. Костел Успіння Пресвятої Діви Марії (Кривий Ріг). URL: <http://surl.li/tthgm>

19. Крачило Н. П. Основы туризмовеждения: навч. посіб. Київ: Вища школа, 1980. 225 с.

20. Кривий Ріг – місто руди і металу: путівник оглядової екскурсії – Кривий Ріг: Видавничий центр, 2014. – 232 с.

21. Криворізький район. URL: <http://surl.li/trayx>

22. Криворожские велоекскурсии. URL: <https://www.facebook.com/groups/velotour.kr/>

23. Кузик С. Класифікація туристичної діяльності // Вісник Львівського університету. Серія географічна. 2010. Вип. 38. С. 167-173.
24. Любіцева О.О., Бабарицька В.К. Туризмознавство: вступ до фаху: підручник. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 335 с.
25. Мальська М. П. Світовий досвід розвитку туризму [текст] підручник. / М. П. Мальська, Н. М. Паньків, А. Б. Ховалко К.: «Центр учбової літератури», 2017. 244 с.
26. Мальська М.П., Худо В.В. Туристичний бізнес: теорія та практика // Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2019. 368 с.
27. Махнаєв В. А., Рацкевич А. Є. Пам'ятки історії українського козацтва Широківщина – край козацький // Козацтво – традиції через роки!: Збірник тез доповідей VI регіональної конференції науково-творчих робіт здобувачів освіти. – Кривий Ріг: КРФК НАУ, 2020. – С. 28-32.
28. Михайліченко Г.І. Практика організації туристичних подорожей. К.: КНТЕУ, 2003 р. 162 с.
29. Огієнко А. В. Видові ознаки класифікації туризму: регіональний аспект. Modern Economics. 2020. № 20(2020). С. 167-174. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V20\(2020\)-27](https://doi.org/10.31521/modecon.V20(2020)-27)
30. Онлайн путівник по Україні URL: <https://ua.igotoworld.com/>
31. Офіційний сайт Міжнародної Туристичної організації World Tourism Organization UNWTO [Електронний ресурс]. URL : <http://www2.unwto.org/>.
32. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / за заг. ред. В. Г. Герасименко. – Одеса : ОНЕУ, 2016. – 262 с.
33. Пацюк В., Казаков В. Індустріальний туризм як ефективний напрям регенерації міст (аналіз досвіду Кривого Рогу). // Visnyk of Karazin Kharkiv National University. Series Geology-Geography-Ecology 58 (2023). С. 188-201.
34. Пацюк В.С. Перспективи регенерації відвальних комплексів Криворіжжя // Економічна та соціальна географія. 2022. Вип. 88, С. 48-58.

35. Пацюк В.С., Казаков В.Л. Чи може індустріальний туризм змінити обличчя Кривого Рогу? / Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін: монографія / за ред. К. Мезенцева, Я. Олійника, Н. Мезенцевої. – Київ: Вид-во "Фенікс", 2017, 378-393 с.

36. Пацюк В.С., Клименко К.М. Використання індустріальних ландшафтів Криворіжжя для активного туризму // Індустрія туризму і сфера гостинності в Україні та світі: сучасний стан, проблеми й перспективи розвитку : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Луцьк, 19 травня 2023 р.) / відпов. ред. Л.В. Ільїн. Луцьк : ФОП Мажула Ю.М., 2023. С. 63-67.

37. Питомець Л. Туристичні перспективи Широківщини / Людмила Питомець // Червоний гірник – 2008. – №15.

38. Природа і техногенез в одному обличчі: балка Північна Червона. URL: www.krt.dp.ua

39. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 р. №324/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. 2004. №13. С. 180.

40. Романюк І.А. Державна підтримка та регулювання розвитку малих підприємств сільського зеленого туризму. Економіка і менеджмент культури. № 1. 2017. С. 56-60.

41. Святохо Н.В. До питання про елементному складі туристського потенціалу регіону // Культура народів Причорномор'я. 2007. №121. С. 76-79.

42. Скелі МОДРу. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BA%D0%B5%D0%BB%D1%96_%D0%9C%D0%9E%D0%94%D0%A0%D1%83

43. Софіївський район. URL: <http://surl.li/trazn>

44. Стави Дніпропетровської області. URL: <http://surl.li/tuhmn>

45. Токівський водоспад. URL: <http://surl.li/owzv>
46. Трифонова Д. Залишки старовинних криворізьких садиб. URL: <https://kryvyi-rih.name/uk/eternal-4470-zalyshky-starovynnyh-kryvorizkyh-sadyb>
47. Туризмолія: концептуальні засади теорії туризму : монографія / В.К. Федорченко та ін. К. : ВЦ «Академія», 2013. 368 с.
48. У Кривому Розі на Благовіщення відкрили пам'ятник Покрова Пресвятої Богородиці. URL: <https://religions.unian.ua/religinossociety/10073702-u-krivomu-rozi-na-blagovishchennya-vidkrili-pam-yatnik-pokrova-presvyatoji-bogorodici.html>
49. У Кривому Розі на місці знесеного пам'ятника Леніну відкрили парк і скульптуру святого Миколая. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/27983785.html>
50. Устименко Л.М. Основи туризмознавства. К.: Альтерпрес, 2015. 400 с.
51. Фізична географія Криворіжжя / Казаков В. Л., Калініченко О. О., Коцюрuba В. В. та ін. – Кривий Ріг: ТОВ «Центр-Принт», 2012. – 263 с.
52. Широківський район. URL: <http://surl.li/trazq>

ДОДАТКИ

Додаток А



Рис. А. 1. Сертифікат учасника конференції



Рис. А. 2. Сертифікат учасника конференції

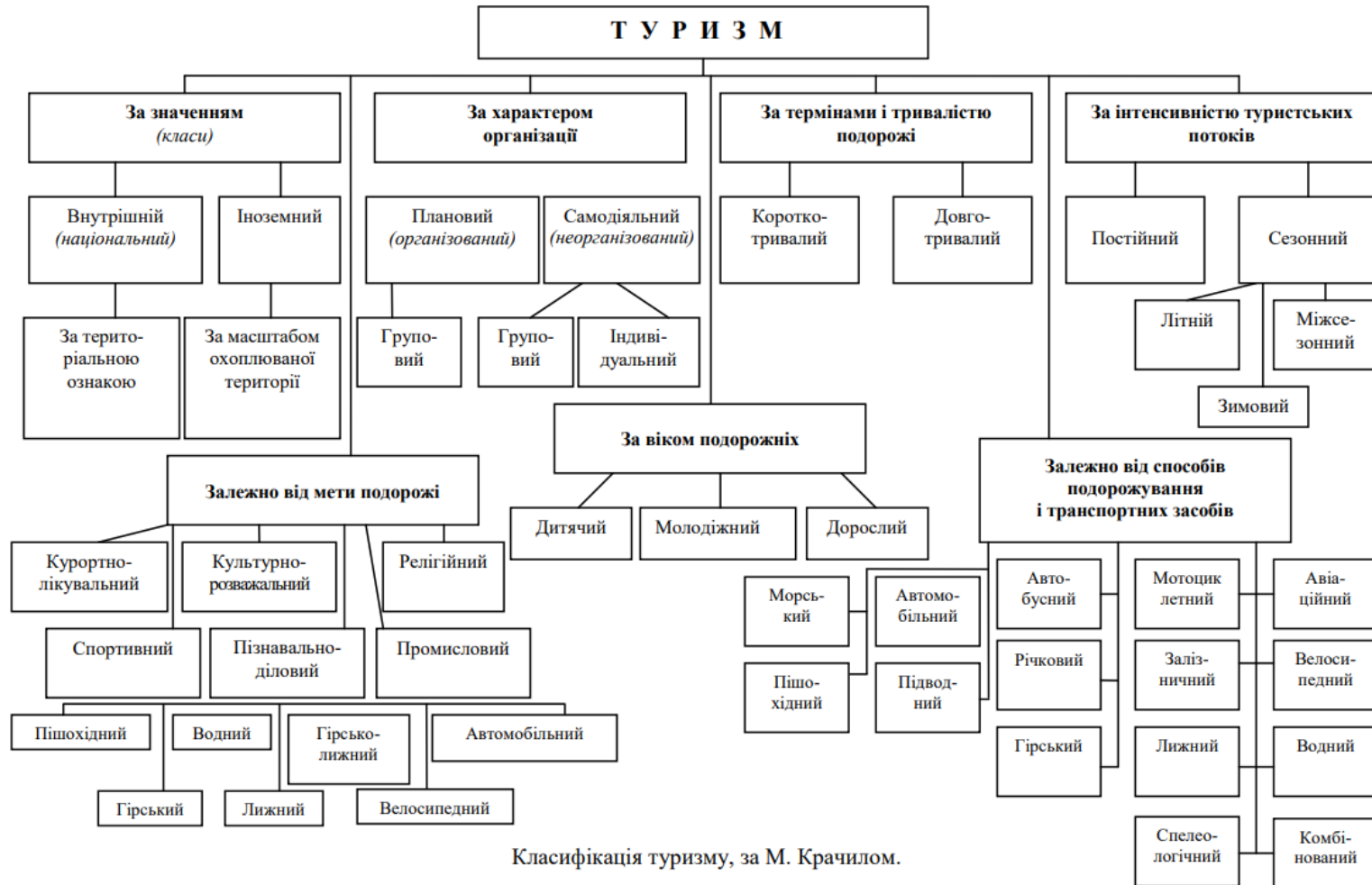


Рис. Б. 1. Класифікація видів туризму за М. Крачило [19]



Рис. В. 1. Детермінанти туристично-рекреаційного потенціалу окремої території [32]

Таблиця Г.1. Наявність ставків у межах колишніх адміністративно-територіальних районів та міст обласного підпорядкування Дніпропетровської області [44]

(знаходяться на території сучасного Криворізького району)

Район, місто	Кількість ставків, шт.	Площа ставків, га	Об'єм ставків, млн м ³	В оренді, шт.	В оренді, га
Апостолівський	150	807	11,5	.*	-
Криворізький	231	826	13,5	18	152
Софіївський	167	1423	20,4	56	889
Широківський	174	998	14,3	43	359
м. Кривий Ріг	23	287	4,1	—	-
Разом	745	4341	63,8	117	1400

Примітка: -* – немає ставків, переданих в оренду

Таблиця Д. 1. Природно-заповідний фонд Криворіжжя

№	Назва	Категорія	Площа (га)	Місце розташування	Підпорядкованість (станом на 01.01.03 р.)	Ким затверджено
Території та об'єкти загальнодержавного значення						
1.	Балка Північна Червона	Ландшафтний заказник	28,0	На території північно-західної околиці м. Кривого Рогу	Криворізька міська рада	Постанова РМ УРСР 12.12.83 № 495
2.	Скелі МОДРу	Геологічна пам'ятка природи	62,0	Центральний район м. Кривого Рогу	Криворізька міська рада	Розпорядження РМ УРСР 14.10.75 № 780-р
3.	Криворізький ботанічний сад	Ботанічний сад	52,4	Тернівський район, вул. Маршака, 50	Криворізький ботанічний сад НАН України	Постанова Президії Академії наук України 1992 р. №144
Території та об'єкти місцевого значення						
4.	Візирка	Ландшафтний заказник	121,0	На північній околиці м. Інгулець	ВАТ «ІнГЗК»	Рішення облради 28.12.2001 №502-19/XXIII
5.	Балка Північна Червона	Ландшафтний заказник	26,0	На території північно-західної околиці м. Кривого Рогу	Криворізька міська рада	Рішення облвиконкому 09.06.88 №231
6.	Виходи аркозових пісковиків	Геологічна пам'ятка природи	4,0	Селище Південного ГЗК, лівий берег р. Інгулець	Південний ГЗК	Рішення облвиконкому 22.06.72 №391
7.	Сланцеві скелі	Геологічна пам'ятка природи	4,0	Біля шахт «Південна» та «Північна», правий берег р. Саксагань	Гірничий департамент ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»	Рішення облвиконкому 22.06.72 №391
8.	Скелеватські виходи	Геологічна пам'ятка природи	9,0	В 500 м від кар'єру ПГЗ, лівий берег р. Інгулець	Південний ГЗК	Рішення облвиконкому 22.06.72 №391
9.	Пісковикова скеля	Геологічна пам'ятка природи	1,0	Біля підстанції ПГЗ	Південний ГЗК	Рішення облвиконкому 22.06.72 №391
10	Виходи амфіболітів	Геологічна пам'ятка	5,0	Біля шахти «Родина»	Шахта «Криворізька»	Розпорядження облвиконкому

		природи			» Рудомайн	14.11.75 №388-Р
11	Дерево культурної груші	Ботанічна пам'ятка природи	0,03	Саксаганський район Кривого Рогу	Укррудпром	Рішення облвиконкому 17.12.90 №469391
12	Дендрологічний парк «Урочище Ботсад»	Ботанічний сад	27,0	Дзержинське лісництво, кв. 52	Криворізький держлісгосп	Розпорядження Представника Президента України 30.12.93 №518
13	Парк ім. Федора Мершавцева	Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва	36,0	Центрально-Міський район	Управління благоустрою Криворізького міськвиконкому	Рішення облвиконкому 22.06.72 №391
14	Інгулецький степ	Ландшафтний заказник	65,6	с. Недайвода	Недайводська сільська рада	Указ Президента України 21.02.02 № 167/2002
15	Виходи мігматиту	Геологічна пам'ятка природи	5,0	Правий берег р. Інгулець	Лозуватська сільська рада	Рішення облвиконкому 22.06.72 №391
16	Мігматитові скелі	Геологічна пам'ятка природи	1,0	В 0,5 км північніше с. Валового	Валівська сільська рада	Рішення облвиконкому 28.11.74 №687
17	Дендропарк	Ботанічний сад	27,0	Дзержинське лісництво	Криворізький держлісгосп	Розпорядження Представника Президента України в області від 30.12.93 №518
18	Відслонення аркозових пісковиків	Геологічна пам'ятка природи	1,0	Правий берег р. Інгулець	Новоселівська сільська рада	Рішення облвиконкому 28.11.74 №687

Найвідоміші природні пам'ятки Криворіжжя



Рис.Е. 1. Токівські водоспади



Рис.Е. 2. Балка Північна Червона



Рис.Е. 3. Ландшафтний заказник
«Візирка»



Рис.Е. 4. Сланцеві скелі

*фото з відкритих інтернет-джерел «Вікіпедія»

Найвідоміші археологічні пам'ятки Криворіжжя



Рис. Ж. 1. Ляхова могила



Рис. Ж. 2. Козацький цвинтар у Шестірні



Рис. Ж. 3. Археологічний комплекс у парку ім. Федора Мершавцева

*фото з відкритих інтернет-джерел

Найвідоміші архітектурні споруди Криворіжжя



Рис. 3. 1. Залишки конезаводу на території садиби І. Харіна



Рис. 3. 2. Садиба родини Добровольських



Рис. 3. 3. Георгіївська дзвіниця



Рис. 3. 4. Синагога «Бейс-Штерн-Шульман»

*фото з відкритих інтернет-джерел «Шукач» та «Вікіпедія»

Найвідоміші монументальні споруди Криворіжжя

Рис. К. 1. Човникова станція



Рис. К. 2. Квітковий годинник

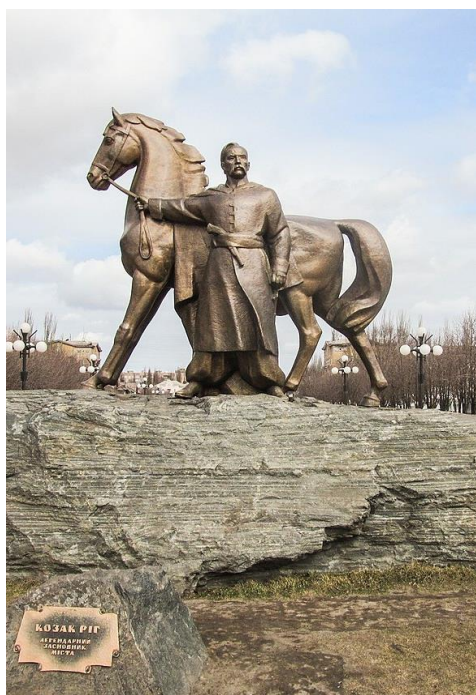


Рис. К. 3. Пам'ятник Козак Кривий Ріг



Рис. К. 4. Пам'ятник Володимирі Святославовичу

*фото з відкритих інтернет-джерел



Рис. К. 5. Пам'ятник на місці розташування Базавлуцької Січі



Рис. К. 6. Козацький пам'ятник



Рис. К. 7. Пам'ятник П. Калнишевському



Рис. К. 8. Пам'ятник Скіфському воїну

*фото з відкритих інтернет-джерел

Техногенні об'єкти Криворіжжя, що можуть використовуватись для організації активного вікенду



Рис. Л. 1. Бурщицький відвал

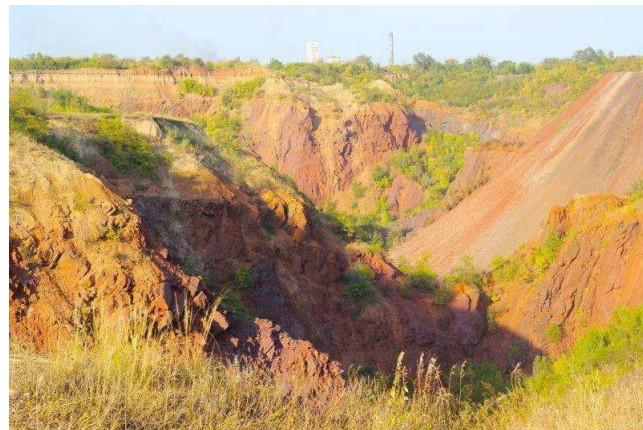


Рис. Л. 2. Провальна зона поблизу шахти «Козацька»



Рис. Л. 3. Затоплений Кресівський кар'єр



Рис. Л. 4. Криворізький Гранд-каньйон

*фото з відкритих інтернет-джерел [30]

Таблиця М. 1. Велоекскурсії Криворіжжям, які організовувались до повномасштабного вторгнення

№	Назва	Опис екскурсії
1	"Криворізький Гранд-каньйон"	відвідування унікальної рукотворної долини річки Інгулець, старих копалень, руїн шахти, об'єктів Катерининської залізниці, затоплених кар'єрів Візирки
2	"Криворізька зона відчуження"	відвідування залишків декорації "ГУЛАГу" до фільму "Червоний", які нині не збереглися. Також відвідувались провальні зони, аналогів яких немає в Європі, екскурсанти дізнавались історію "Криворізького Нобеля", розглядали що сховане на занедбаних горизонтах шахт.
3	"До витоків рудної справи"	На маршруті на екскурсантів чекали: історії про найбільших поміщиків Криворіжжя; розповіді про зміну та зникнення русла річки Саксагань; панорами велетенських провалів і кар'єрів; рудничні червоні дороги; місця, де функціонувала одна з найбільших залізничних станцій дореволюційного Криворіжжя; історії про старовинні копальні й шахти; техногенні ландшафти та багато іншого.
4	"У полоні залізного каменю"	Близько 70% маршруту проходить індустріальною зоною: на екскурсантів чекає сходження на вершину одного з найбільш високих криворізьких відвалів; переїзд вузькими стежками рукотворних берегів річки Інгулець; відвідування занедбаних промислових об'єктів; екстремальне проходження кам'яними розсипами та справжніми дикими хащами і багато іншого.
5	"Саксаганський лабіринт"	Поїздка петляючими стежками зеленої і прохолодної долини річки Саксагань, де зосереджено безліч природних та історичних об'єктів. Відвідування колишньої садиби "Степового Колумба" – Олександра Поля, старовинних копалень Кривбасу, цікавих архітектурних споруд, місця колишніх запорізьких зимівників, селища гірників, оглядових майданчиків високих відвалів і багато іншого.
6	"Привиди забутих рудників"	У цій екскурсії відвідувачі занурюються в минуле, зіставивши його з сьогоденням, дізнаються легенди минулого і разом міркують над прийдешнім. Знайомляться з прикладами самовідновлення природи на посттехногенних ландшафтах, які так органічно доповнюють і контрастують з прикладами знищення тієї самої природи. Відвідують обитель ченців Свято-Володимирського чоловічого монастиря, а потім заїзджають на таємниче чорне озеро.
7	"Долина пульпових річок і озер"	Відвідування техногенного об'єкта, з якого відкриється чудова панорама на справжнє рукотворне диво – велику долину (улоговину), заповнену різнокольоровими техногенними водами, гірськими породами і рослинами. Усьому побаченому є аналоги в дикій природі – озера, струмки, річкові дельти, пляжі.
8	"Марсіанські	На цій велоекскурсії екскурсанти можуть побачити такі

	пейзажі"	пам'ятки, від яких у них може зародитись сумнів, на якій планеті вони знаходяться. Під час подорожі відвідуються найбільш таємничі та найчервоніші території Кривбасу, відкриваються таємниці старовинних копалень і промислових об'єктів, оцінюється вся краса і фантастичність промислових пейзажів з висоти криворізьких відвалів.
9	"Криворізький Клондайк"	Екскурсанти вирушають до мальовничих стародавніх скель – тих самих, що їх досліджував відомий академік Василь Зуєв наприкінці XVIII ст., внаслідок чого він відкрив криворізькі залізні руди; відвідуються об'єкти колишньої Катерининської залізниці – завдяки їй Кривий Ріг охопила "залізна лихоманка" наприкінці XIX ст.; оглядають один із найпотужніших залізрудних кар'єрів Кривбасу й дізнаємося, що він "поглинув"; знайомляться з історією першого на Криворіжжі чавунно-ливарного заводу та багато іншого.
10	"Дороги до горизонту"	Екскурсанти відвідують депо однієї з найстаріших залізничних станцій Кривого Рогу, оглядають дореволюційні бокси, відвідують військовий аеродром та дізнаються історію авіаційного полку, що базувався в нашому місті.
11	"Гіганти глеюватського степу"	На цьому маршруті екскурсанти відвідують кар'єри-гіганти, покинуті шахти, рудничні дороги, промислові майданчики, високі відвали, з яких відкривається чудовий краєвид на житлові та промислові райони міста. Знайомляться з історією дореволюційних рудників Кривого Рогу та Катерининської залізниці.
12	"Там де народжується сталь"	Маршрут прокладений територією знаменитого металургійного комбінату "АрселорМіттал Кривий Ріг" і його околиць. На цій екскурсії екскурсанти дізнаються про те, як в абсолютно безлюдному степу створювали справжній промисловий гігант Кривбасу – знаменитий Криворізький металургійний завод; де і як жили його перші будівельники та робітники. Екскурсанти оглядають безліч діючих виробничих об'єктів, масштаби яких воістину вражають, відвідуються і занедбані житлові райони – нині селища-примари, а в минулому – жваві пролетарські житлові масиви.
13	"Уламки колишньої розкоші"	Екскурсанти відвідують території колишніх володінь найбільших поміщиків Криворіжжя – видатних діячів дореволюційної доби. У маршруті гармонійно поєднуюватимуться як техногенні об'єкти, так і природні. Під час екскурсії на відвідувачів чекають: підйом на вершину старого відвалу, з якого відкривається чудова панорама на північну частину міста; мальовничі береги Саксагані; колишні поміщицькі садиби й старовинні парки; грандіозні провали й кар'єри; незабутні краєвиди промислової могутності Кривбасу.
14	"На узбіччі прогресу"	Екскурсанти відвідують постіндустріальні поселення Рахманове і Степове, оглядають криворізький Гранд-Каньйон і дізнаються, що ж чекає на Кривий Ріг після індустріалізації.

Таблиця Н. 1. Витрати на харчування
(для групи 18 дорослих + 1 гід та 1 супроводжуючий ремонтник)

Продукти		Вартість за одиницю, грн.	Необхідна кількість	Вартість на групу
Каша гречана в консерви	Обід 1 день	51	20	1020
Рибні консерви	Обід 2 день	46	20	920
Ковбаса	Обіди	140	6	840
Хліб		22	10	220
Печиво «Марія»		16	20	320
Овочі на борщ	Вечеря 1 день	200		200
Овочі на салат	Сніданок 2 день	150		150
Тушонка	Вечеря та сніданок	135	4	540
Макарони	Сніданок 2 день	55	2	110
Цукор		27,5	2	55
Чай		75	3	225
Разом				4600

Таблиця Н.2. Калькуляція дводенного туру «Невідоме Криворіжжя»
(для групи 18 дорослих)

Стаття витрат	Ціна	Вартість для групи, грн.
<i>Витрати на групу</i>		
Послуги харчування		4600
Послуги супроводжуючого гіда	3000 грн.	3000
Послуги супроводжуючого ремонтника	2000 грн.	2000
Реклама у соцмережах		500
<i>Загалом групові витрати</i>		<i>10100</i>
<i>Індивідуальні витрати</i>		
Екскурсія до Парку літаків	150 грн.	3000
Страховання	24 грн з особи/ 2 дні	480
<i>Індивідуальні витрати на 1</i>	<i>174 грн.</i>	

<i>особу</i>		
<i>Собівартість туру (для групи 18 осіб)</i>		<i>13580</i>
<i>на 1 особу</i>		<i>754,4</i>
Прибуток туристичної фірми	20%	2716
Разом		16296
Податки	5%	814,8
ЗАГАЛЬНА ВАРТІСТЬ ТУРУ		17110,8
Вартість на 1 особу		950,6

Таблиця Н. 3. Вартість прокату спорядження (за необхідності)

<i>Туристичне спорядження</i>	<i>Вартість на 1 день, грн</i>
Спальник	60
Каремат	20
Намет 2-місний	150
Намет 3-місний	180
Велосипед	600
Велорюкзак	200
Налобний ліхтарик	20

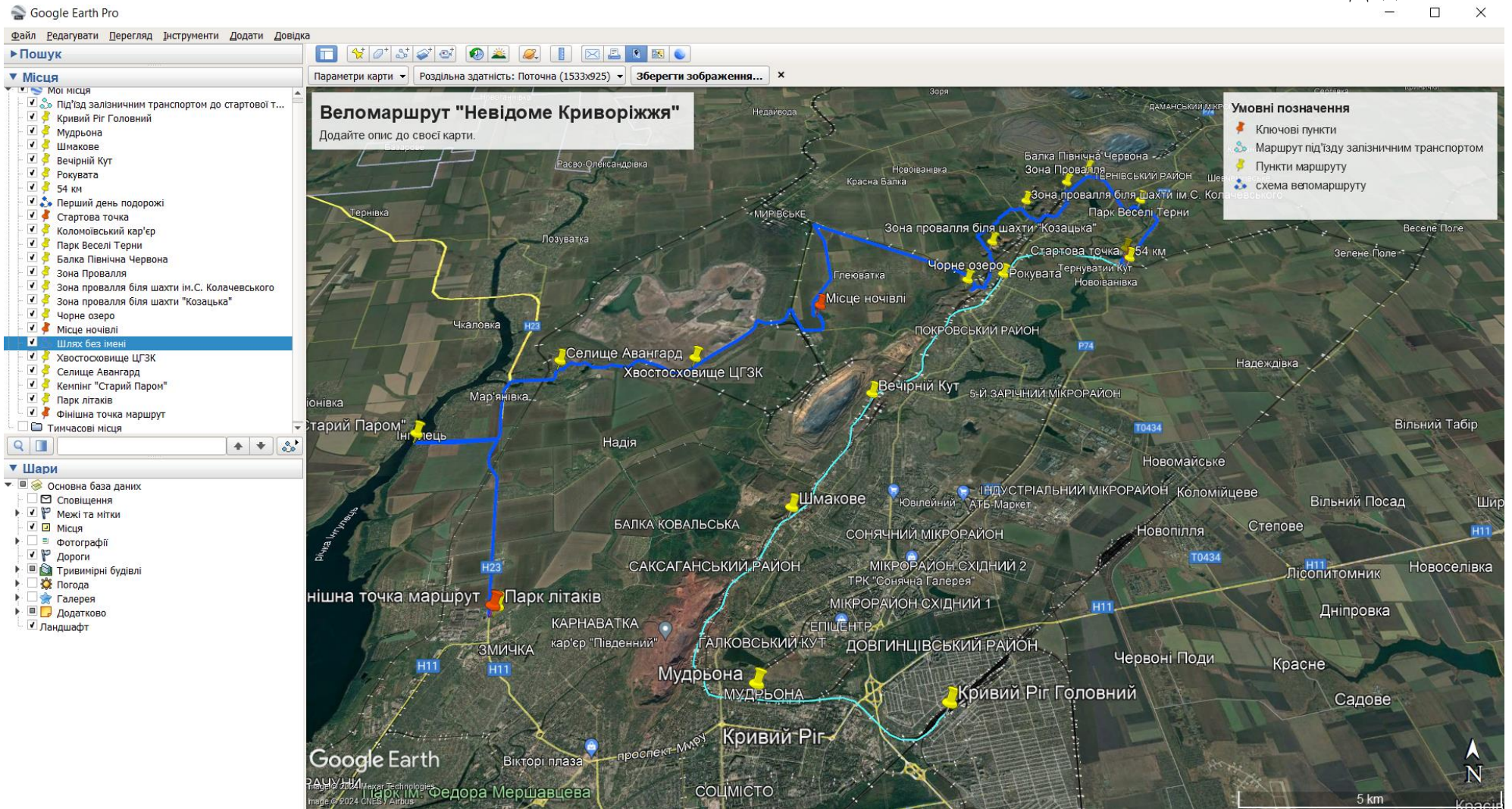


Рис. П.1. Маршрут дводенного веломаршруту «Невідоме Криворіжжя»